

**Выписка из ООП НОО
ДЛЯ УРОВНЯ НАЧАЛЬНОГО ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
утвержденная приказом № ____ от 01.09.2025г.**

**МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Чеченской Республики
МУ «Отдел образования Урус-Мартановского
муниципального района»
ЧОУ «Гимназия «ЛИДЕР»**

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

(ID)

(Указывается свой идентификационный номер, что выдает конструктор)

**Учебного предмета «Чеченский (родной) язык»
для обучающихся 1-4 классов**

г. Урус-Мартан, 2025

г. Урус-Мартан, 2025

Соблжа-ГПала

2022

Чулацам

Кхеторан кехат.....	3
«Ненан мотт (нохчийн)» дешаран предметан йукъара характеристика....	4
«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан Іалашонаш.....	6
«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан чулацаман линиш.....	7
Дешаран планехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг...	8
«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан чулацам.....	9
1 класс.....	9
2 класс.....	14
3 класс.....	18
4 класс.....	21
Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тІегІанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лору жамІаш ...	24
Личностни жамІаш.....	24
Метапредметан жамІаш.....	26
Предметан жамІаш.....	29
1 класс.....	29
2 класс.....	31
3 класс.....	32
4 класс.....	34
Тематикин планировани.....	37
1 класс	37
2 класс.....	49
3 класс.....	58

4 класс.....	65
ЙУХХЕДИЛЛАР	70

КХЕТОРАН КЕХАТ

Лелаш долчу нормативан-бакъонан документашца догIуш, нохчийн мотт (оърсийн мотт а санна) Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттан статус йолуш бу (2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.). Иза нохчийн халкъан ьздангаллин коърта хьал а ду, дешаран хьукматашкахь дешаран предмет санна хьокъуш а бу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа (кхидIа Программа) кхолларан бух бу хIара нормативийн-бакъонийн документаш:

- Россин Федерацин конституци (26 статья);
- 2012 шеран 29-чу декабран №273-ФЗ йолу «Россин Федерацин дешаран хьокъехь» Федеральни закон (5, 8, 12, 14 ст.) (02.07.2021 ш. ред.);
- 1991 ш. 25 октябран № 1807-1 йолу «Россин Федерацин халкъийн меттанех» Федеральни закон (2, 6, 9, 10 ст.) (11.06.2021 ш. ред.);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт, Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021 ш. 31 майхь № 286 йолу омранца чIагIдина долу;
- Кхетош-кхиоран герггара программа (кьобалйна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнахетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол);
- Россин Федерацин кьаьмнийн ненан мотт хьехаран концепци (Россин Федерацин серлонан Министерсвон коллегехь чIагIйна 2019.10.01);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коъртачу дешаран герггара программа (кьобалйна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнахетараллин сацамца (18.03.2022 ш. № 1/22 йолу протокол);

- 2003 шеран 23 мартан Нохчийн Республикин конституци (09.01.2022 ш. хийцамашца);
- 2007 шеран 25 апрелан № 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.);
- 2014 шеран 30 октябран № 37-РЗ йолу «Нохчийн Республикин дешаран хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 N 13-РЗ ред.);
- 2020 ш. 17 августан № 180 йолчу «Нохчийн Республикин дешар кхиор» Нохчийн Республикин пачхьалкхан программина хийцамаш йукъабалоран хьокъехь» Нохчийн Республикин Правительствон Постановлени (2022.03.17 бинчу хийцамашца);
- Нохчийн Республикин тӀекхуьу чкъор син-овздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара концепци (тӀечӀагӀийна Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 14.02.2013 ш.);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьртачу бакъонийн гулар тӀечӀагӀийарх №83 йолу Указ (тӀечӀагӀидина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 2020 шеран апрелан 29-чу дийнахь)
- Нохчийн Республикехь нохчийн мотт а, литература а хьехаран концепци (чӀагӀийна 2022.05. 12 № 3 йолчу Илманан Советан кхеташонехь);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьрта бакъонаш /Джамалханов З.Д., Мациев А.Г., Овхадов М.Р., Халидов А.И., и.д. кх. – Соьлжа-ГӀала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2022. – 64 а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукъара характеристика

«Нохчийн мотт» дешаран предметан герггара белхан Программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программаш кхочушйечу организацешна (хьукматашна) хӀоттийна йу.

Школан дешаран хӀинцалерчу тенденцешна а, Ӏаморан жигарчу методикашна а тӀехьажийна йолу «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа хӀотторехь хьехархошна методикин гӀо лацаран Ӏалашонца кечийна йу хӀара Программа.

Белхан Программо хьехархочун аьтто бийр бу:

- 1)нохчийн мотт хьехаран процессехь йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь кепе далийна Ӏаморан личностни, метапредметан, предметан жамӀашка кхачаран хӀинцалера некъаш кхочушдан;
- 2) Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца (Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021.05.31 № 286 йолу омранца чӀагӀидина долу); Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггарчу программца (кьобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18 мартан 2022 ш. № 1/22 йолу протокол); Кхетош-кхиоран герггарчу программца (кьобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин

сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол); Нохчийн Республикин тӀекхуьу чкӀор син-
оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара Концепцица (тӀечӀагӀийна Нохчийн
Республикин куьйгалхочо 14.02.2013 ш.) цхьаьнадогӀу Ӏаморан кхочушдан лору жамӀаш а,
«Нохчийн мотт» дешаран предметан чулацам а Ӏаморан шерашца къасто а, хӀоттамца
дӀанисбан а; 3) билгал

йолчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билгалдина дакъа/тема Ӏаморна дешаран хенан
магийнчу герггарчу дӀасайекъарх, ткъа иштта дакъойн/темийн Ӏаморан коьчал
карайерзорхьама йалийнчу дешаран гӀуллакхдаран коьртачу кепех пайда а оьцуш,
календарно-тематикин планировани кечӀан.

Программин чулацам тӀехъажийна бу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни
пачхьалкхан дешаран стандарто «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а»
предметан областана лехамийн декъахь далийнчу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьрта
дешаран программа кхиамца карайерзоран жамӀашка кхачарна.

Программа тӀехъажийна йу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а»
предметан областана йукъайогӀучу нохчийн меттан курсана кхачо йарна а, гӀо лацарна а.
«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан герггарчу белхан Программин чулацам
йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца
цхьаьнабогӀуш бу.

Программа кхочушйаран бухехь йерг системно-гӀуллакхаллин кеп йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукъара характеристика

Нохчийн матто, шен тӀекеренан а, ойла йовзийтаран а йукъара функцеш кхочушйарца, таро
ло адамашна вовошашца йукъаметтигаш лелон, иштта дакъалоцу личностан кхетам а,
дуьнене хьежам а кхоллабаларехь. Нохчийн мотт мехала гӀирс бу нохчийн къоман
культурин ламасташ а, истори а ларйаран а, йовзийтаран а. Ненан (нохчийн) мотт хаар а,
цуьнан тайп-тайпана кепаш карайерзор а, тайп-тайпанчу дакъошкахь а, хьелашкахь а
маттах нийса а, эьсара а падйаэца хааро а билгалдо личностан социалан дахарх дӀайолар
кхиаме хилар.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран 1-4-чу
классийн дешаран системин коьрта элемент йу, цо нохчийн меттан культурин декъехь
говзалла а, корматалла а кхуллу. И дешаран йукъарчу система йукъабалор кхочшудо
гуманитарни циклан кхечу предметашца чулацаман уьйр йалорца, доккхачу декъана –
«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметца.

Шкоlexь нохчийн мотт Ӏамор тӀехъажийна ду дешархочун синьоьздангаллин а,
коммуникативни а культура кхачаме йарна, цуьнан кхетаман а, кхоллараллин а корматалла

а, ойлайара а, изс а, суртх1отторан пох1ма а шардарна а, дешаран г1уллакх ша кхочушдан а, шен хаарш лакхадаха 1аморна а.

Нохчийн мотт 1аморан чулацам иштта т1ехъажийна бу функционални грамотность адаман йеша хаар, текстах кхета хаар, тайп-тайпанчу кепийн тексташкарчу хаамех пайдаэца, церан мах хадон, ойлайан а, шайн 1алашонашка кхача а, шайн хаарш а, таронаш а шорйан а, социалан дахарехъ дакъалаца а хаар санна кхиорна а. Къамелан а, тексти а г1уллакхалла ситсемах1отторан коърта дакъа ду школахъ нохчийн меттан курс карайерзорехъ.

Дешаран предметан чулацам внеурочни г1уллакхдарехула а кхочушбан тарло: экскурсеш, тематикин меропрятеш, къийсамаш (конкурсах), и.д.кх.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет 1аморан 1алашо а, хьесапаш а

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран т1ег1анехъ «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет 1аморан 1алашо – дешархойн коммуникативни хьуьнарш кхоллар (барта а, йозанан а, монологан а, диалоган а къамел кхиор), уьш къамелан г1уллакхдарна практикехъ йукъабалор; дешархошкахъ нохчийн маттах а, халкъан культурица цуьнан уьйрах а билггал долу хаарш кхоллар.

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран т1ег1анехъ «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет 1аморан хьесапаш ду дешархошкахъ кхоллар а, кхиор а:

- нохчийн меттан шатайпаналлех, къоман ламастех, шен халкъан культурех йуьхьанцара кхетам; этнически кхетам (самосознани) кхиор;
- нохчийн матте позитиван эмоцин-мехаллин йукъаметтиг, цуьнан ц1еналла а, башхалла а ларйарехъ декъах хиларан синхаам; нохчийн матте бовзаран дог дар, шен къамел кхачаме дало г1ертар;
- т1екеренан 1алашонашца, хьелашца, хьесапашца бог1у меттан г1ирсах харжарехула, нохчийн маттахъ жам1аш дарехула а, шена хетачунна бух балорехула долу хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- хьехархочун/однокласникийн барта аларш хазарехъ т1еэца хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- нийса йеша а, нийса йазйан а, урокан темехула диалогехъ а, коллективан беседехъ дакъалаца, чолхе доцу барта монологан аларш а, йозанан тексташ а х1итто хаар кхоллар а, кхиор а;
- нохчийн меттан системех а, х1оттамах а болу йуьхьанцара кхетамаш (фонетикех, графикех, лексикех, морфемикех, морфологех, синтаксисах);
- функционални говзалла а, хийцалучу дуьненаца кхиаме з1е латто а, кхин д1а долчу кхиаме дешарна кийча хилар а кхоллар а, кхиор а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан Программин чулацаман коьрта линеш

Дешаран предметан коьчал меттаилманан дакъошца йогӀуш хӀоттийна йу. Нохчийн меттан систематически курс Программехь хӀокху чулацаман линишца йалийна йу: «Маттах лаьцна хаамаш», «Фонетика, орфоэпи, графика, орфографи»; «Лексика», «Морфемика», «Морфологи», «Синтаксис», «Орфографи а, пунктуаци а», «Къамел кхиор».

Программехь къаьсташ йу кхо блок: «Къамелан гӀуллакхдаран тайпанаш», «Систематически курс» (1-чу классехь хьалхарчу эха шарахь – «Йоза-дешар Iамор»), «Къамел кхиор».

«Къамелан гӀуллакхдаран тайпанаш» цӀе йолу хьалхара блок йобзна йу шайн вовшашца йолчу уьйраца цхьаьна къамелан гӀуллакхдаран деа тайпанехула кхиарца, йуьхьанцарчу классийн дешархойн (тӀекеренан Iалашонаш къасто хаа, къамелан тӀекеренехь нийса дакъалаца) коммуникативни карадерзарш кхиорца; къамелан этикетан бакъонех пайдаэцаран практика алсамйаккхарца.

«Систематически курс» цӀе йолчу шолгӀачу блоку йукъалоцу меттан дакъойх пайдаэцарна тӀехь тергам барна кхачо йен чулацаман, дешаран а, практикин а хьелашкахь меттан дакъойх пайдаэцаран бухера карадерзарш а, хаарш а кхиор; хӀинцалерчу нохчийн литературни меттан норманех болу йуьхьанцара кхетамаш кхоллар. ХIара блок тӀехьажийна йу (Iамийнчун гурашкахь) хӀинцалерчу нохчийн литературни меттан норманаш практикехула карайерзорна; дахаран йерриге сферашкахь нохчийн маттах пайдаэцарехь жопаллин а, кхетаме а йукъаметтиг кхиорна.

«Къамел кхиор» цӀе йолу кхоалгӀа блок. Чулацаман коьртачу декъах кху блокахь тексташца бен болх бу: кхета хаар кхиор, йеллачу тексташна анализ йар, тайп-тайпанчу функционални-маӀIнийн тайпанийн, жанрийн, стилийн шен тексташ кхоллар.

Дешаран планехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнадогӀуш, «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъа а йогӀу, Iамо тӀейожош а йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» Iаморна леринчу сахьтийн йукъара терахь – 270 с. (хIора классехь кIирнах 2 с.): 1-чу классехь – 66 с., 2-чу классехь – 68 с., 3-чу классехь – 68 с., 4 классехь – 68 с.

Дешаран учрежденин бакъо йу дешаран предмет Iаморна деллачу сахьтийн барам, дешаран йукъаметтигийн декъашхоша кхуллучу планан декъан сахьтийн чобтах ша алсамбаккха.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

1 класс

Йоза-дешар Iамор

Къамел кхиор

Гайтаме-васте моделийн гЮьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам.

Къамел суьртийн а, схемийн а гЮьнца маьIнийн дакъошка (предложенешка) декъар.

Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугIуш а текстах кхетар.

XIума а, цуьнан цIе йоккху дош а.

(Мила?), (хIун?) бохучу хаттаршна жобпаш лун дешнаш. XIуманийн дараш гойту дешнаш. Даших а, предложенех а йукъара кхетам.

Iаморан диалогехь дакъалацар. Билгалиаьхначу теманашна а, хьелашна а йуьхьанцара диалог хIоттор.

Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш хIиттор.

Къамелан гIиллакхаш. Нохчийн меттан гIиллакхе дешнаш (маршалла хаттар– *Иуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Иодика йар – Иодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...*).

Хаттаран предложенин интонаци (йиш).

Нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тIеэцна дешнаш довзар.

Дош а, предложени а

Дешан маьIнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьIна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гIуллакх а. Къамелехь хIуманаш, хIуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар.

Дош а, дешнийн цхъаьнахетар а.

ХIума (объект) йовзар санна дош тIеэцар. Дешан маьIнина тIехь тергам.

Дош а, цо билгалйо хIума а йовзар (къастар).

Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-тIаьхьалла (рогIалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эшарца (интонацица) предложенеш дIайешар. Интонированин (иэшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар.

Диалог.

1-на тIера 10-на тIекхаччалц дагардар.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хIоттаман а, цуьнан маьIнийн а цхъаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-тIаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар.

«К» элпаца билгалде аьзнаш.

Цхъана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*. Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделащца болх бар: дешан аьзнийн хIоттаман модель йиллар, билгалйинчу моделаца догIу дешнаш далор.

Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар).

Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш: *кх, къ, кI, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гI, nI, mI, xI, цI, чI, I*.

Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошца дешар.

Графика

Аз а, элп а довзар (къастар): элп аз билгалден хьаьрк санна. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, могIанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.

Нохчийн графийин дешдакъойн принцип. Нохчийн меттан шина хьаьркаца билгалдо ша-тайпа мукъа (*аь, уь, оь*) а, мукъаза (*гI, кх, къ, кI, nI, mI, xI, хь, цI, чI*) а элпаш. Элп *I*. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ.

Е, ё, ю, я, й элпийн гIуллакх.

Адабийн фамилешкахь а, цIерашкахь а, дийнатийн а, гIалийн, йартийн, урамийн цIерашкахь а доккха элп *е, ё, я, яь, ю, юь* йаздар.

Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-тIаьхьалла.

Йешар

Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хьаьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йогӀучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хьаьркашца йогӀучу соцунгӀашца а, интонација (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцу прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна тӀетевжаш а, шеггара а текст схьайийцар.

Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуьйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дӀайоьшуш йазйарехь а, схьайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гӀирс санна.

Йоза

Йоза Iамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцӀоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пӀелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, паргӀат куьг лелор а кхиор.

Тетрадь тӀехь кехатан агӀонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор.

Йозанан даккхий а, могӀанан а элпаш дӀайаздар карадерзор. ЦӀена а, къаьсташ долчу а хотӀаца йаздар. ДӀадоьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар.

Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалха-тӀаьхьалла а.

Элпийн боцу графикин гӀирсийн гӀуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кӀайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цӀерашкахь а (адамийн цӀерашкахь, дийнатийн, гӀалийн, йартийн, урамийн а цӀерашкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цӀерашкахь, фамилешкахь, дайн цӀерашкахь а *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн а, долахьчу цӀерашкахь а, тӀеэцначу дешнашкахь а *я, ю, е, ё* элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукъазчу элпийн (*хь, кх, цӀ, къ, пӀ, ...*) нийсайаздар; *ю, ы, ф, я, ц* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцчу дешдакъошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш.

Систематически курс

Маттах болу йукъара хаамаш

Мотт адамийн уьйр лелоран коьрта гӀирс санна. ТӀекеренан Iалашонаш а, хьелаш а.

Фонетика

Къамелан абзнаш. Мукъа, мукъаза абзнаш а, уш довзар а. Зевне, къора мукъаза абзнаш а, уш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа абзнаш.

Дешдакъа. Дашехъ дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу абзнийн цхъаьнакхетарш доцу атта дешнаш).

Графика

Аз а, элп а. Абзнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш.

ТӀеэцначу дешнашкахъ бен пайда ца оьцу *е, ё, ю, я* элпаш. Адамийн цӀерашкахъ, фамилешкахъ, дайн цӀерашкахъ а, дийнатийн цӀерашкахъ а доккха элп.

Нохчийн абат (алфавит): элпийн цӀераш, церан хьалх-тӀаьхьалла. Дешнийн къепйоза роӀаллехъ нисдархьама, абатах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикан гӀирсаш: дешнашна йукъара кӀайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.

Орфоэпи

Абзнаш а, абзнийн цхъаьнакхетарш а алар: шала мукъаза [*кхкх*], [*тт*], [*лл*], *и.д.кх*.

Лексика

Дош меттан дакъа санна (довзийтар).

Дош хӀуманан, хӀуманан билгалонан, хӀуманан даран цӀе санна (довзийтар).

Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).

Синтаксис

Дешнийн цхъаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар).

Предложенехъ дешнийн къепе. Предложени дӀайазйаран бакъонаш. МаьӀнийн хаттарийн гӀоьнца предложенехъ дешнийн уьйр билгалйаккхар. Кепех йохийна предложенеш йухаметтахӀиттор. Цхъаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хӀиттор. Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хӀиттор.

Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цӀе а.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехъ дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехъ а, долахъ цӀерашкахъ а доккха элп йаздар: адамийн цӀерашкахъ а, фамилешкахъ а, дийнатийн цӀерашкахъ а; адамийн цӀерашкахъ,

фамилешкахъ, ден цІерашкахъ, дийнатийн цІерашкахъ *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн нийсайаздар, тІеэцначу дешнашкахъ *я, ю, е, ё* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (*хъ, хІ, кх, чІ, и.д.кх.*) нийсайаздар; *ц, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахъ сацаран хьаьркаш: тІадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш.

Текст схьайазйаран алгоритм.

Къамел кхиор

Къамел адамашна йукъахъ тІекере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехъ дешан маъІна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цІе. Шен (собственный) текст хІоттор.

ТІекеренан хьелаш: ТІекеренан Іалашо, хьаьнца, мичахъ кхочушхуьлу тІекере. Барта тІекеренан хьелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хьажар, аудиозаписе ладогІар).

Дешаран а, Іер-дахаран а хьелашкахъ къамелан этикетан норманаш (маршалла хаттар, Іодика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).

2 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Мотт адамийн тІекеренан коьрта гІирс а, къоман культурин хилам а санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.

Фонетика, графика, орфоэпи

Аьзнийн маъІна къасторан гІуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш довзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (*аь – аь, оь – оь, уь – уь*) а, уьш элпашца билгалйар а (*аь, оь, уь, яь, юь*). *Я, яь, ю, юь, е(ё)* элпашца дешнаш. *Э, е* элпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. *Й* элпаца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (*гІ, кІ, къ, кх, пІ, тІ, хІ, хь, цІ, чІ, І*) а, уьш элпашца билгалйар а. *Ц, ь, ы, ф* элпашца долу дешнаш. Шеконца [*оьв*], [*ой*], [*эв*] хеза дешнаш нийсайаздар.

Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхьаьнакхетарш дерш а цхьаьна).

Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикин гІирсах: дешнашна йуккъехъ кІайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк, абзац (цІен могІа), сацаран хьаьркаш (Іамийнчун барамехъ).

Лексика

Дош декаран а, маџнин а цхџаалла санна. Дешан лексикин маџна (џукъара кхетам).
Текстехула дешан маџна билгалдаккхар џа дошаман гџоџнца маџна нисдар.

Цхџанамаџнийн а, дукхамаџнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).
Кџамелехъ синонимех а, антонимех а пайдаџцарна тџехъ тергам.

Дешан хџоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакџа санна. Цхџанаораман (гергара) дешнаш.
Цхџанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахъ орам кџаастор (аттачу меттигашкахъ).

Морфологи

Кџамелан дакџош

Цџердош (довзийтар): џукъара маџна, хаттарш («мила?», «хџун?»), кџамелехъ пайдаџцар. Ёукъара а, долахъ а цџердешнаш (фамилеш, цџераш, дайн цџераш, дийнатийн цџераш, меттигийн цџераш).

Хандош (довзийтар): џукъара маџна, хаттарш («хџун до?», «хџун дина?», «хџун дийр ду?»), кџамелехъ пайдаџцар.

Билгалдош (довзийтар): џукъара маџна, хаттарш («муха?», «хџенан?» «стенан?»), кџамелехъ пайдаџцар.

Дештџаџхџе. Уггар џаџржина дештџаџхџенаш: *тџе, тџера, чу, чуџра, кџел*, и.д.кх.

Синтаксис

Предложенехъ дешнийн кџеџе; предложенехъ дешнийн уџйр (карладаккхар).

Предложени меттан дакџа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашах кџаастар.

Аларан џалашоне хџаџжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тџедожоран предложенеш.

Синхаамийн изшаре (џмоџин окраске) хџаџжжина, предложенийн тайпанаш (интонаџехула (изшарехула): айдаран а, айдаран џоџу а предложенеш.

Орфографи а, пунктуаци а.

1-чу классехъ џамийна нийсайџдаран бакџонаш карџаџахар. Предложенин џуџххџехъ а, долахъ цџерашкахъ а доккха элп (цџераш, фамилеш, дийнатийн цџераш); предложенин чаккхенгахъ саџаран хџаџркаш; дош цхџана моџџарера вукху моџџаре сехџадаккхар (дешан морфемин декџадалар тџаџме а ца оџџуш);

Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар къасторхъама (нисдархъама), Iамат тIерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цIерашкахь доккха элп: цIераш, фамилеш, дайн цIераш, дийнатиин цIераш, меттигийн цIераш; йукъарчу цIерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тIеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; долахь цIерашкахь: цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь, дийнатиин цIерашкахь, меттигийн цIерашкахь (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахь (долахь цIерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (*къ, кI, кх, гI, и.д.кх.*) нийсайаздар; шеконца [*овь*], [*ой*], [*эв*] хезачу дешнийн нийсайаздар (*-эв, -авь, -ев*); *ц, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукъа *и, уь* хезачохь *й* элп йаздар; дештIаьхъенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.

Къамел кхиор

Коммуникативни хъесап эвсараллица кхочушдархъама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хъелашца а цхъаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархъама, шена хетарг алархъама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и. д.кх.). Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хъелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхъаьна гIуллакхдарехь шимма цхъаьна а, тобанашкахь а болх дIахьуш, бартбан а, йукъарчу сацаме ван а хаар.

Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор.

Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьIнийн цхъаалла; текстера предложенийн хьалх-тIаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла оила гайтар. Текстан тема. Коьрта оила. Текстан цIе. Билгалйинчу тексташна цIе харжар. Текстан дакъойн (абзацийн) хьалх-тIаьхьалла. Предложенийн а, абзацийн а рогаIалла талхийна тексташ нисйар.

Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, оилайар, церан башхаллаш (йуьхъанцара довзийтар).

Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.

Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тIехь цхъалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар.

Хаттаршна тIе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схъайийцар.

3 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт тӀекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.

Фонетика, графика, орфоэпи

Нохчийн меттан абзнаш: мукъа/мукъаза, къора/зевне мукъазнаш. Деха а, доца а мукъа абзнаш.

Йеха а, йоца а дифтонгаш *иэ, уо*, уыш йазйар. Нохчийн маттахь *ь* гӀуллакх. *ь, ь* долчу дешнашкахь (*айъа, тетрадь...*) абзнийн а, элпийн а хӀоттаман базар (соотношение).

Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар. Абзнийн а, абзнийн цхьаьнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахь мукъачу абзнийн дохалла (нохчийн маттахь жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).

Лексика

Дешан лексикин маьӀна.

Дешан нийса а, тӀедеана а маьӀна (довзийтар).

Дешан хӀоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхьанаораман (гергара) дешнаш; цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахь орам къастор (аттачу дешнашкахь); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна.

Цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а. Орам, дешхьалхе, суффикс – дешан маьӀне дакъош. *-р, -хо, -ча* суффиксашца долу дешнаш. Хьастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар (*цӀа-цӀелиг, кема-кемалг...*).

Морфологи

ЦӀердош: йукъара маьӀна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

Долахь (фамили, цӀе, ден цӀе, дийнатийн цӀераш, меттигийн цӀераш, говзарийн, газетийн, журналийн цӀераш...) а, йукъара а цӀердешнаш. ЦӀердешнийн терахьашца хийцадалар. Цхьаллин терахьан а, дукхаллин терахьан а бен кеп йоцу цӀердешнаш. ЦӀердешнийн классаш. ЦӀердешнийн классийн гайтамаш. ЦӀердешан дожар. ЦӀердешан дожар билгалдаккхар. ЦӀердешнийн дожаршца а, терахьашца а хийцадалар.

Билгалдош: йукъара маъІна, хаттарш (*муха? хъенан? стенан? муханиг?*), къамелехъ пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн классашца а, терахьашца а, дожаршца а хийцадалар.

ЦІерметдош (йукъара кхетам). Йаххыйн цІерметдешнаш а, къамелехъ царах пайдаэцар а. Текстехъ цхъана дешан ца оьшу йух-йуха далор дІадаккхархъама, йаххыйн цІерметдешнех пайдаэцар.

Хандош: йукъара маъІна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп. Хандешан карара, йахана, йогІу хан.

ДештІаьхъе (карладаккхар). ДештІаьхъенаш *mle*, *чу*, церан дешхьалхенех (*mle-*, *чу-*) къастар.

Ца, ма дакъалгаш а, церан маъІна а.

Синтаксис

Предложени. Дешнийн цхъаьнакхетар. МаъІнийн (синтаксисан) хаттарийн гІоьнца предложенехъ дешнашна йукъара уьйр билгалйаккхар.

Предложенин коьрта меженаш: подлежащи, сказуеми. Предложенин коьртаза меженаш (тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржаза а предложенеш.

Хуттург йоцчу а, *а* хуттургаца йолчу а предложенин цхъанатайпанчу меженашна тІехъ тергам.

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хІоттийна а, билгалйаьхна а тексташ талларехъ таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехъ пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах дешан нийсайаздар къастош (нисдеш) пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахъ цІерашкахъ (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш, говзарийн, журналийн, газетийн... цІераш) а, йукъарчу цІерашкахъ *я, яь, ю, юь, е* элпийн нийсайаздар (карладаккхар а, тІечІагдар а); йеха а, йоца а *иэ, уо* дифтонгийн нийсайазйар; чаккхенгахъ - *г, -к* элпаш долчу цІердешнашкахъ *а* йа *и* элп йаздар; дешан чаккхенгахъ шала мукъаза элпаш йаздар (*дитт, мотт, балл...*); нохчийн меттан шатайпа мукъаза элпаш нийсайаздар (*ккх, ккь, чкІ...*); дешан чаккхенгахъ *н* элп йаздар; дештІаьхъенаш йаххыйн цІерметдешнашца къаьстина йазйар; дакъалгаш *ца, ма* хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ь, ь* элпашца долу дешнаш сехьадахар; шала мукъазчу элпашца (*лл, тт, сс...*) долу дешнаш

сехьадахар; шалхачу шала мукъазчу элпашца (ккх, ткъ, чкъ...) долу дешнаш сехьадахар; цӀердешнийн дукхаллин терахьан чаккхе; дештӀаьхьенийн нийсайазйар; ца, ма, дакъалгашца дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар.

Къамел кхиор

Къамелан этикетан норманаш: барта а, йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, Ӏер-дахаран а Ӏекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехь а, дискуссехь а шена хетарг кепе дало, ӀечӀагӀдан; барт бан а, цхьаьна гӀуллакхдарехь йукъарчу сацамна Ӏетан а; шимма цхьаьна, тобанашца болх кхочушбеш, дарашна Ӏехь таллам (контроль) бан (барта уьйр йан) гӀо ден къамелан гӀирсаш.

Нохчийн мотт ца хуучу нахаца Ӏекере лелоран хьелашкахь къамелан этикетан башхаллаш.

Текстан план. Текстан план хӀоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххьийн цӀерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гӀоьнца текстехь предложенийн уьйр. Текстехь коьрта дешнаш.

Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхӀоттор, ойлайар) къастор а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а.

Кехатан, дӀакхайкхоран (объявленин) жанр.

Массара цхьаьна йа ша хӀоттийнчу планаца текст схьаййцар.

Талламан, довзийтаран йешар.

4 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна.

Мотт – халкъан синъобздангаллин коьртачу мехаллех цхьаь санна.

Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.

Фонетика, графика, орфоэпи

Йеллачу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан аьзнийн-элпийн таллам.

Къамел даран (говорение) а, йешаран а процессехь нийса интонаци (иэшар). Аьзнийн, аьзнийн цхьаьнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахь, хӀинцалерчу нохчийн литературни меттан норманашца йогӀу, йохалла (Ӏаматехь Ӏамочу дешнийн кӀеззиг масалшна Ӏехь).

Лексика

Къамелехь синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тІехь тергам.

Къамелехь дешнийн чІагІделлачу цхьаьнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тІехь тергам (довзийтар).

Дешан хІоттам (морфемика)

Хийцалучу дешнийн хІоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахь орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Іамийнарг карладаккхар).

Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).

Морфологи

Коьрта а, гІуллакхан а къамелан дакъош (йуьхьанцара довзийтар).

ЦІердош. ЦІердешнийн легар. 1, 2, 3, 4-чу легарийн цІердешнаш. Долахь цІердешнийн легар (цІераш, фамилеш).

Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар. 1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хьенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш).

Терахьдош. Масаллин а, рогІаллин а терахьдешнаш.

ЦІерметдош. Йаххьийн цІерметдешнаш (карладаккхар). Цхьаллин а, дукхаллин а терахьан йаххьийн цІерметдешнийн дожаршца хийцадалар.

Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йогІу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар.

Куцдош (йукъара кхетам). МаьІна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

ДештІаьхье.

Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахь хуттургаш.

Дакъалгаш *ца, ма, цера*н маьІна.

Синтаксис

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а, цера^н тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан Іалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран, тІедожоран); синхаамийн изшаре (айдаран а, айдара^н йоцу а) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (Іамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложени^н синтаксически таллам.

Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (изшар).

Цхьалхе, чолхе предложени (йовзийтар).

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, схьакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар къастош (нисдеш), пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхьаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.

Шина цхьалхечу предложенех лаьттаху чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш (тергам).

Къамел кхиор

Барта а, йозанан а тIекеренан хьелаш (кехат, декъалваран открытка, дIакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цIарехь текстан тема йа коьрта ойла гайтар.

Йозанан къамелан нийса хилар, хьал долуш хилар, исбаьхьалла а тидаме а оьцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисйар.

Схьайийцар, дIайазйар (текстан барта а, йозанан кепехь а ма-йарра схьайийцар, текстан барта хоржуш схьайийцар).

Сочинени йозанан белхан тайпа санна.

Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехь гучу кепехь балийна хаам лахар. Текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалхачу жамIийн кепаш йалор. Текстехь болчу хааман интерпретаци а, жамIдар а.

ЙУЪХЪАНЦАРЧУ ЙУККЪЕРЧУ ДЕШАРАН ТIЕГIАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПРОГРАММА КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМИАШ

ЛИЧНОСТНИ ЖАМИАШ

Йуъхъанцарчу школехь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморан жамIехь кхетош-кхиоран гIуллакхдаран коьрта некъаш кхочушдечу хенахь дешархочун кхоллалур ду хIара **личностни** жамIаш:

гражданско-патриотически кхетош-кхиоран:

- шен Даймахкаца мехалаллин йукъаметтиг кхоллайалар, цу йукъахь республикин истори а, культура а гойту, ненан мотт Iаморехула а;
- шен этнокультурин а, россин а граждански идентичностах кхетар, Нохчийн Республикин пачхьалкхан маттах санна, ненан (нохчийн) меттан маъIналлех кхетар;
- шен мехкан а, Даймехкан а дIадаханчун, таханенан, хиндолчун декъахь хилар, цу йукъахь исбаъхьаллин говзаршца болх барехь, хьелаш дийцаре дарехула а;
- шен а, кхечу а халкъашка ларам, цу йукъахь исбаъхьаллин говзаршкара масалийн буха тIехь кхуллуш берг а;
- йукъараллин декъашхочух санна, адамах болу дуьххьарлера кхетам, адаман бакъонех а, жобпаллех а, ларамах а, адаман сийлаллех а, леларан гIиллакх-оьздангаллин норманех а, адамашна йукъарчу йукъаметтигийн бакъонех а, цу йукъахь исбаъхьаллин говзаршкахь гайтинарш а;

син-оьздангаллин кхетош-кхиоран:

- шен дахарехь а, йешарехь а зеделлачунна тIе а тевжаш, хIора адаман индивидуальность ларар;
- догъэцар а, ларам а, диканиг лаар а гучудаккхар, царна йукъахь шегара хьал а, синхаамаш а бовзийтархьама, нийса меттан гIирсах пайдаэцар а;
- кхечу адамашна куьйган (физически) а, моральни (оьздангаллин) а зен дарна тIехьажийнчу леларан муьлхха а кепаш цайезар (пайдаэца цатарлучу меттан гIирсех йоьзнарш а цхьаьна);

эстетикин кхетош-кхиоран:

- исбаъхьаллин культурица лараме йукъаметтиг а, шовкъ а, искусстван тайпанашна а, шен а, кхечу а халкъийн ламасташна а, кхоллараллина а экамалла;
- исбаъхьаллин гIуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта гIертар, меттан говзаллехь а цхьаьна; тIекеренан а, ша гайтаран а гIирсах санна, ненан меттан мехалаллех кхетар;

физически кхетош-кхиоран, могошаллин культура а, эмоцин хьал а кхолларан:

- меттан дешаран процессехь кхин тIе (тIетоьхна) хаам лохуш, гонахехь (цу йуккъехь хаамийн а) могошаллин а, кхерамзаллин (шена а, кхечу адамашна а) а дахаран кепан бакъонаш ларйар;
- къамелехь ша гайта тарлун некъаш харжарехь а, къамелан этикетан а, тIекеренан

бакъонийн а норманаш ларйарехъ а гучудолу дегІан а, синІаткъаман а могашаллин тІалам бар;

кѣинхъегаман кхетош-кхиоран:

- адаман а, йукъараллин а дахарехъ кѣинхъегаман маѣІнах кхетар, кѣинхъегаман жамІаш жобпаллин хъаште хъажор а, лардаран йукъаметтигаш а, кѣинхъегаман гІуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахъ дакъалацаран говзаллаш, исбаъхъаллин говзаршкара масалш дийцаре деш, тайп-тайпанчу корматаллашка кхоллалун шовкъ;

экологин кхетош-кхиоран:

- тексташца болх баран процессехъ кхуллу Іалам Іалашдаран йукъаметтиг;
- цунна зен ден дараш цадезар;

Іилманан хаарийн мехаллаш:

- дуьненан Іилманехула долчу суьртах йуьхьанцара кхетамаш (цу йукъахъ меттан системех, дийнна дуьненан Іилманехула долчу суьртан цхьана декъах санна, йуьхьанцара кхетамаш);
- довзаран хъашташ, жигаралла, дІадолорна тІера хилар, довзарехъ хаа лаар а, шен лаамалла а, цуьнца цхьаьна ненан (нохчийн) мотт Іаморехъ бовзаран хъашто а, и бовзарехъ жигаралла а, шен лаамалла а.

МЕТАПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

Йуьхьанцарчу школахъ «Ненан (нохчийн мотт)» предмет Іаморан жамІехъ дешархочун кхоллалур ду хІара дешаран универсальни **довзаран** дараш.

Коьрта маѣІнийн кхочушдарш:

- тайп-тайпана меттан дакъош дуста (аьзнаш, дешнаш, предложенеш, тексташ), меттан дакъош дустархъама баххаш билгалдаха (къамелан дакъа хилар, грамматикин билгало, лексикин маѣІна, и.д.кх.);
- меттан дакъойн тераллаш къасто;
- къастийнчу билгалонца объекташ (меттан дакъош) цхьаьнатоха;
- меттан дакъойн (аьзнин, къамелан дакъойн, предложенийн, текстийн) классификаци йархъама ладаме билгало къасто; меттан дакъошна классификаци йан;
- хъехархочо йеллачу тергаман алгоритмаца меттан коьчалехъ закономерносташ а, бІостаналла а каро (схъалаха); меттан дакъошца болх беш, дарийн алгоритмана

- анализ йан, меттан дакъойн анализ йарехъ ша дешаран (Іамаран) гІуллакхаш къасто;
- билгалйинчу алгоритман буха тІехъ дешаран а, практикин а хьесап кхочушдан оьшучу хааман тоаме цахилар гучудаккха, кхин тІе оьшучу хааман хьашт кепе дало;
- меттан коьчална тІехъ тергамбаран хьелашкахъ бахьанийн-тІаьхьалонийн уьйраш билгалйаха, жамІаш дан.

Коьрта талламан кхочушдарш:

- хьехархочун гІоьнца Іалашо кепе йало, меттан объектан, къамелан хьолан хийцамийн план хІотто;
- тІедиллар кхочушдаран масех кеп йуста, уггар йогІуш йерг харжа (йалийнчу критерийн буха тІехъ);
- схьакховдийнчу планаца чолхе боцу лингвистикин мини-таллам дІабахьа, схьакховдийнчу планаца проектан тІедиллар кхочушдан;
- жамІаш кепе дало а, меттан коьчална тІехъ бинчу тергаман (классификацин, дустаран, талламан) жамІийн буха тІехъ уьш тешаллашца тІечІагІдан а; билгалйинчу меттан коьчалан анализан процессехъ хьехархочун гІоьнца хаттарийн кепаш йало;
- процессийн а, хиламийн а, цера тІаьхьалонийн а и санначу йа терачу хьелашкахъ хила тарлучу кхиаран прогноз йан.

Хаамца болх бар:

- хаам схьаэцаран хьоста харжа: боьху хаам схьаэцархьама, нисбархьама оьшу дошам;
- билгалдинчу хьостанехъ (дошам тІехъ, справочник тІехъ) йеллачу алгоритмаца гучу кепяхъ балийна болу хаам схьалаха (каро);
- шенна йа хьехархочо и талла (дошамашна, справочникашна, Іаматашна тІе о хьожуш) схьакховдийначу некъаца бакъ болу а, бакъ боцу а хаам бовза;
- Интернет машанехъ хаам (дешан йаздарх, аларх, дешан маьІнах, дешан схьадаларх, дешан синонимех) лохуш, баккхийчеран (хьехаран белхахойн, дайн-нанойн, законехъ векалш болчеран) гІоьнца информационни кхерамзаллин бакъонаш ларйан;
- дешаран хьесапе хаьжжина, анализ йан а, кхолла а текстан, видеон-, графикин, озан хаам;
- таблицийн, схемийн кепяхъ билгалбинчу лингвистикин хаамах кхета; лингвистикин хаам бовзийтархьама ша схемаш, таблицаш кхолла.

Йуьхьанцарчу школахъ «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Іаморан жамІехъ дешархочун кхоллалур ду хІара дешаран универсальни **коммуникативни** дараш.

Текере:

- хетарг тІезца а, кепе дало а, бевзачарна йукъахь Іалашонашца а, тІекеренан хьелашца а цхьаьнайогІу эмоцеш гайта а;
- кьамелхочуьнца лараме йукъаметтиг лело, диалог а, дискусси а дІайахьаран бакьонаш ларйан;
- хетарг тайп-тайпана хила тарлуш хиларх кхета;
- озда а, аргументаш йалош а шена хетарг дІаала;
- хІоттийнчу хьесапе хьаьжжина, кьамелан алар хІотто;
- кьамелан хьоле хьаьжжина, барта а, йозанан кепахь а тексташ (суртхІоттор, ойнайар, дийцар) кхолла;
- тергаман, мини-талламан, проектан тІедахкарийн жамІех а, шимма цхьаьна а, тобанашца а бинчу белхан жамІех а нахана гуш-хезаш дІадийца доцца кьамел дар кечдан;
- кьамел даран (выступленин) текстана иллюстрацин коьчал (дехкина суьрташ, даьхна суьрташ (фото), плакаташ) харжа.

Йуьхьанцарчу школахь Іаморан чаккхенгахь «Нохчийн мотт» предмет Іаморан жамІехь дешархочун кхуьур ду хІара дешаран универсальни **регулятивни** дараш.

Самоорганизаци:

- жамІе кхачархьама, дешаран хьесап кхочушдарехула дарийн план хІотто;
- хьаьржинчу дарийн хьалх-тІаьхьалла (рогІалла) хІотто.

Самоконтроль:

- дешаран гІуллакхдаран кхиаман/аьтто цабаларан бахьанаш кьасто;
- кьамелан а, нийсайаздаран а гІалаташ изшорхьама, шен дешаран дараш нисдан;
- меттан дакьойх пайдаэцархьама, кьасторхьама, характеристика йархьама хІоттийнчу дешаран (Іаморан) хьесапца гІуллакхдаран жамІ цхьаьнадало;
- маттехула йолчу коьчалца болх беш дина гІалат схьалаха, нийсайаздаран(орфографин) а, пунктуацин а гІалат схьалаха (каро);
- однокласникийн гІуллакхдаран а, шен гІуллакхдаран а жамІаш дуста, йалийнчу критерешца церам нийса (объективно) мах хадо.

Цхьаьна гІуллакхдар:

- хьехархочо йеллачу планированин кепан, йукъан гІулчийн а, хенийн а дІанисйаран буха тІехь, стандартни (типовой) хьолехь, йоцчачу хенан а, йеххачу хенан а

Іалошонаш (йукъара хъесапашкахъ дакъалацар тидаме о оьцуш, индивидуальни) кепе йало;

- цхъаьна гІуллакхдаран Іалашо тІеэца, цуьнга кхачаран дараш цхъаьна хІитто: ролаш дІасайекъа, бартбан, цхъаьна бечу белхан процесс а, жамІаш а дийцаре дан;
- куьйгалла дан, тІедиллинарг кхочушдан, аьллачун тІехъ хила а кийча хилар гайта;
- белхан шен дакъа жобпаллица кхочушдан;
- йукъарчу жамІехъ ша лаьцначу декъан мах хадо;
- йеллачу (схъакховдийнчу) кепашна тІе а тевжаш, цхъаьна ден проектан тІедахкарш кхочушдан.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1-4 классашкахъ «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморо аьтто бо:

- адамийн тІекеренан коьртачу гІирсах санна нохчийн маттах кхета, нохчийн мотт нохчийн халкъан синъоьздангаллин коьрта мехалла санна тІеэца;
- халкъан ламасташ а, культура а карайерзорехъ а, чІагІйарехъ а нохчийн меттан маьІнах кхета;
- ненан мотт бовзаран шовкъ а, и Іамо лаам а гайта;
- Россин Федерацин меттан а, культурин а цхъааллин а, тайп-тайпаналлин а шортенах, Россин халкъийн кхечу меттанашна йукъахъ нохчийн меттан меттигах а йуьхьанцара кхетамаш кхолла;
- нохчийн меттан фонетикех, лексикех, грамматикех, орфографех, пунктуацех йуьхьанцара хаамаш кхолла;
- къамелан гІуллакхдарехъ карадерзийнчу хаарех пайдаэца хаар кхолла, къамелехъ Іамийнчу лексикех пайдаэца, карайерзийнчу лексикех а, маттах долчу хаарех а пайда а оьцуш, барта аларш хІитто;
- къамелан этикетехула Іамийнчу кепех пайда а оьцуш, къамелан тІекеренехъ дакъалаца;
- нохчийн маттахъ къамелан гІуллакхдаран массо а тайпанаш (ладогІар, къамел дар, йешар, йоза) вовшахтоха а, кхио а, билгалйинчу темехула даккхий доцу дийцарш хІитто хаар кхолла.

КЛАССАШКАХУЛА ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- дош а, предложени а йовза (къасто); предложенешкара дешнаш схъакъасто;

- суьртийн а, схемийн а гІюьнца къамел маьІнин дакъошка (предложенешка) декъа;
- къамелехь нохчийн меттан гІиллакхе дешнех пайдаэца (маршалла хаттар– Іуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Іодика йар – Іодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).
- нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитаца йолу башхалла къасто;
- мукъа а, мукъаза а аьзнаш довза (къасто);
- зевне а, къора а мукъазнаш довза (къасто);
- «аз» а, «элп» а кхетамаш бовза (къасто);
- цхъана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хІиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*;
- *ккх, тт, лл, и.д.кх.* шала мукъазнаш деха цхъа аз санна схъаала;
- схемаина тІе а тевжаш, къамелан аьзнашна характеристика йан;
- Іамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дуста (соотнести);
- дашехь дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто); дешнаш дешдакъошка декъа (атта дешнаш: мукъазчеран цхъаьнакхетарш доцу дешнаш);
- нохчийн абатан (алфавитан) элпийн цІераш нийса йаха; нохчийн абатан (алфавитан) элпийн рогаІаллех долчу хаарех, кІеззигчу дешнийн къепйоза нисдеш, пайдаэца;
- талхор доцучу цІена къаьстачу хотІаца даккхий а, могаІанан а элпаш, элпийн, дешнийн цхъаьнатохарш йаздан;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца: нохчийн меттан шатайпанчу элпийн (*аь, оь, уь, юь, яь, гІ, кІ, къ, кх, пІ, тІ, хІ, хь, цІ, чІ, І*) йаздар. *ц, ь, ы, ф, ё, е* элпашца долчу дешнийн йаздар;
- *е, ё, ю, я, й* элпийн гІуллакх (функциш) къастор;
- предложенехь дешнийн къаьстина йаздар; предложенин чаккхенгахь сацаран хъаьркаш: тІадам, хаттаран а, айдаран а хъаьркаш; предложенин йуьххьехь а, долахь цІерашкахь (цІерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цІерашкахь) а доккха элп; дош дешдакъошца (атта меттигаш: кху кепарчу дешдакъойх лаьтта дешнаш «мукъаза + мукъа») сехьадаккхар;
- дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схъайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 даших лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дІайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- элпийн боцу графикин гІирсийн гІуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кІайдарган,

сехьадаккхаран хьаьркан;

- Iамийнчу бакъонашна долу гIалаташ, опискаш каро (схьалаха) а, нисйан а;
- йешначу текстах кхета;
- интонаци (иэшар) а, предложенин чаккхенгара сацаран хьаьркашца йогIу соцунгIаш а ларйеш, йоца тексташ хозуьйтуш а, дагахь а йеша (кхета а кхеташ);
- текстехь, маьIна нисдан оьшу дешнаш схьалаха;
- дешнийн кепийн гуламах предложени хIотто;
- кеп йохийна предложенеш меттахIитто;
- предложенин схемаш йеша, предложени а, цуьнан схема а йуста (соотнести), схемица а, билгалдинчу дешнашца а предложенеш хIитто;
- сюжетан суьрташкаула а, тергамашкаула а барта 3-5 предложенех лаятта текст хIотто;
- нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тIеэцна дешнаш довза;
- дешаран хьесапаш кхочушдеш, Iамийнчу кхетамех пайдаэца.

2 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- тIекеренан коьрта гIирс санна, мотт тIеэца;
- тергамах а, анализах а мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- дашехь дешдакьойн барам билгалбаккха (къасто) (мукъазчеран цхьаьнакхетарш долчу дешнашкахь а цхьаьна); дош дешдакьошка декъа;
- *е, ё, ю, я* элпийн гIуллакх тидаме а оьцуш, аьзнийн а, элпийн а хIоттаман цхьаьнабар къасто;
- цхьанаораман дешнаш лаха (каро);
- дашехь орам билгалбаккха (атта меттигаш);
- текстехь дукха маьIнийн дешнех пайдаэцна меттигаш гучуйаха а, церан маьIнех кхета а, дешаран дошамашкаула маьIна нисдан а; синонимех а, антонимех (кхетамийн цIераш а ца йохуш) пайдаэцна меттигаш гучуйаха;
- долахь а, йукъара а цIердешнаш боху кхетамаш къасто (определять);
- «*мила?*», «*хIун?*» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «*хIун до?*», «*хIун дина?*», «*хIун дийр ду?*» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «*муха?*», «*хьенан?*», «*стенан?*» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- Iаларан Iалашоне, эмоцин иэшаре хьаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- Iамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: адамийн цIерашкахь, дайн цIерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цIерашкахь, меттигийн цIерашкахь

доккха элп; дештIаьхенийн цIердешнашца къаьстина йазйар;

- дешнаш а, предложенеш а, 45 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- Iамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, дешнаш, предложенеш, 40 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- опискаш, Iамийнчу бакъонашна долу гIалаташ схьалаха а, нисдан а;
- Iаматан дошамех пайдаэца;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (эшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн бух тIехь 2-4 предложени) хIитто;
- суьртан репродукцихула барта дийцар хIотто;
- йешначун (хезначун) буха тIехь барта а, йозанан кепяхь а (1-2 предложени) цхьалхечу жамIийн кеп кхолла;
- хаттаршца царна йукъара маьIнийн уьйр а къастош, дешнех предложенеш хIитто;
- декъалдарийн билгалдинчу масалийн анализ дIайахьарехь декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йан, текстийн-декъалдарийн хIоттаман анализ йан;
- текстан тема билгалйаккха а, текстана цуьнан тема гойту цIе тилла а;
- уьйр йоцчу предложенех, текстан дакъойх текст хIотто;
- хаттаршна тIе а тевжаш, 30-45 дешнийн барамехь дийцаран текстан ма-йарра схьайийцар дIайаздан;
- шен дешнашца Iамийнчу кхетамийн маьIнех кхето; Iамийнчу кхетамех пайдаэца.

3 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- къоман тIекеренан мотт санна нохчийн меттан маьIнах кхето;
- лингвистикин экспериментах мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- билгалйинчу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика йан, дустар кхочушдан, классификаци йан.
- дешан аьзнийн-элпийн анализ йан (транскрипци ца йеш);
- цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а къасто; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а къасто;
- билггал къасталучу морфемашца долчу дешнашкахь чаккхе, орам, дешхьалхе, суффикс схьалаха (каро);
- синонимех а, антонимех а пайдаэцна меттигаш гучуйаха; тайп-тайпанчу къамелан

дакьойн дешнашна синонимаш а, антонимаш а йало;

- нийсачу а, тѣдеанчу а маѣІнехь далийна дешнаш (атта дешнаш) довза;
- текстехь дешан маѣІна къасто;
- къамелехь а, йозанехь а -р, -хо, -ча суффиксашца долчу дешнех пайдаэца;
- хьастаран-жимдаран суффиксийн гІоьнца дешнаш кхолла (*цІа-цІелиг, кема-кемалг...*);
- цІердешнаш довза; цІердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;
- билгалдешнаш довза; билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;
- лааме а, лаамаза а билгалдешнаш къасто;
- цхьаллин йа дукхаллин терахьан бен кеп йоцу цІердешнаш къасто (довза);
- хандешнаш довза; «*хІун дан?*» бохучу хаттарна жоп лун хандешнаш къасто; хандешнийн хан билгалйаккха;
- йаххьийн цІерметдешнаш (йуьхьанцарчу кепехь) довза; йаххьийн цІерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш дІадахархьама, пайдаэца;
- дештІаьхьенаш а, дешхьалхенаш а къасто;
- аларан Іалашоне а, эмоцин изшаре а хьаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- предложенин коьрта а, коьртаза (тайпанашка а ца йоькьбуш) меженаш лаха;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан;
- Іамийна нийсайаздаран бакьонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дІайазйан;
- опискаш а, Іамийнчу бакьонашна долу гІалаташ а лаха, нисдан;
- тайп-тайпанчу тайпанийн текстех кхета, текстехь балийна (белла) хаам схьалаха;
- бешначу (хезначу) хааман буха тІехь барта а, йозанехь а (1-2 предложени) цхьалхечу жамІийн кеп кхолла;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (изшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн буха тІехь 3-5 предложенех) хІитто; къамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар, бехк цабиллар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ (2-4 предложени) кхолла;
- текстехь предложенийн уьйр къасто (**а** хуттурган гІоьнца);
- текстехь коьрта дешнаш къасто;
- текстан тема а, текстан коьрта оила а билгалйаккха;

- текстан дакъош (абзацаш) билгалдаха а, коьртачу дешнийн йа предложенийн г'юьнца церан маьIнийн чулацам гайта а;
- текстан план х'юьтто, цунна т'юьхула текст кхолла а, текст нисйан а;
- йеллачу, массара цхьаьна йа ша х'юьттийнчу планаца ма-дарра схьадийцар д'айаздан;
- шен дешнашца Iамийнчу кхетамийн маьIнех кхето; Iамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман г'юьнца дешан маьIна нисдан;
- мини-таллам д'абахьа, проектан г'уллакхдарехь дакъалаца.

4 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- Россин Федерацин махкахь меттан а, культурин а тайп-тайпаналлех кхета, мотт халкъан син-оьздангаллин коьртачу мехаллех цхьаь хилар т'еэца;
- т'екеренан коьртачу г'ирсах санна, меттан маьIнах кхета; Нохчийн республикин пачхьалкхан а, къоман т'екеренан а мотт санна, нохчийн меттан меттигах кхета;
- нийса барта а, йозанан а къамел адаман оьздангаллин йукъара гайтам санна т'еэца;
- деллачу дешнашна синонимаш йало; деллачу дешнашна антонимаш йало;
- къамелехь маьIна нисдан оьшу дешнаш гучудаха, контекстехула дешан маьIна къасто;
- атта схьакъасталучу морфемашца долчу дешнийн х'юьттамехула таллам бан; дешан х'юьттаман схема х'юьтто; дешан х'юьттам йеллачу схемица цхьаьнабалло;
- карайерзийнчу грамматикин билгалонийн комплексца (Iамийнчун барамехь), дош билгалчу къамелан декъан хилар къасто;
- ц'ердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: легар, класс, терахь, дожар;
- билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: терахь, дожар, кеп (*лааме, лаамаза*);
- билгалдешнаш дожарца лего;
- терахьдешнаш довза а, царах пайдаэца а, масаллин а, рогааллин а терахьдешнаш къасто;
- хандешан билгалза кеп къасто (схьалаха); хандешан хан къасто;
- йуьхьан ц'ерметдешан йуьхьанцарчу кепан грамматикин билгалонаш къасто: йуьхь, терахь; йаххьийн ц'ерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш д'адахархьама, пайдаэца;
- дош, дешнийн цхьаьнакхетар, предложени къасто (йовза);
- аларан Iалашоне а, эмоцин изшаре а хьаьжжина а, предложенийн классификаци йан;

- йаържина а, йаържаза а предложенеш йовза;
- цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш йовза; цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хІитто; цхъанатайпанчу меженашца йолчу предложенех къамелехь пайдаэца;
- цхъалхе йаържина предложенеш а, шина цхъалхечу предложенех лаьтта чолхе предложенеш а дІасакъасто; цхъалхечу предложенина синтаксисан таллам бан;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: долахь цІерашкахь доккха элп; йукъарчу цІерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпаш; тІеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а *я, ю, е (ё)* элпаш; долахь цІерашкахь *я, яь, ю, юь, е (ё)*, тІеэцначу (долахь цІерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпаш; мукъаза элпаш (*къ, кІ, кх, гІ и т.д.*); *-эв, -авь, -ев* йаздаран бакъонаш; оърсийн маттера а, оърсийн маттехула а тІеэцначу дешнашкахь *ц, ь, ы, ф* элпаш йаздар; мукъа абзнаш [*и*], [*уь*] деха хилар гойтуш, *й* элп йаздар; *йеха* а, *йоца* дифтонгаш *иэ, уо*; чаккхенгахь *-г, -к* элпаш долчу цІердешнашкахь *а* и *и* элпаш; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш; нохчийн меттан шалха мукъаза элпаш; дешан чаккхенгахь *н*; цІердешнашца а, йаххьийн цІерметдешнашца а дештІаьхъенийн къаьстина йазйар; *ца, ма* дакъалгийн хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ь, ь* долчу дешнийн сехьадаккхар; шала мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; шалхачу мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; дукхаллин терахъан цІердешнийн чаккхенаш; дешхъалхенийн цхъаьна а, къаьстина а (*ца, ма, а*) йазйар; *а* хуттурго а, хуттургаш йоцуш а цхъаьнатоьхначу цхъанатайпанара меженашца йолчу предложенешкахь сацаран хъаьркаш; шина цхъалхечу предложенех лаьттачу чолхечу предложенехь сацаран хъаьркаш;
- 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан;
- Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов барам боцу тексташ олуш дІайазйан;
- опискаш, Іамийнчу бакъонашна орфографин а, пунктуацин а гІалаташ схъалаха а, нисдан а;
- тІекеренан хьолах кхета (муьлхачу Іалашонца, хъаьнца, мичахь хуьлуш йу тІекере); тІекеренан хьолахь нийса (адекватни) меттан гІирсаш харжа;
- нийса интонаци, къамелан зІе хиларан норманаш, орфоэпин норманаш ларйеш, барта диалоган а, монологан а аларш (4-6 предложени) хІитто;
- барта а, йозанан кепахь (йозанан тІекеренан билгалчу хьолана лерина (кехаташ, декъалваран открыткаш, дІакхайкхорш (объявленеш), и.д.кх.) а, йаккхий йоцу тексташ (3-5 предложенех) кхолла;

- текстан тема а, коьрта ойла а къасто; темина йа коьртачу ойланна тIе а тевжаш, текстана ша цIе тилла;
- предложенийн а, текстан дакъойн а къеп нисйан;
- йеллачу тексташна план хIотто;
- текст ма-йарра схъайийцар кхочушдан (барта а, йозанан кепяхь а);
- текст хоржуш (йукъ-йукъара) схъайийцар кхочушдан (барта);
- билгалйинчу теманашца сочиненеш йазйан (хьалххе кечам биначул тIаьхьа);
- довзийтаран, талламан йешар, хаам лахар кхочушдан; бешначу (хезначу) хааман буха тIехь барта а, йозанан кепехь а цхьалхечу жамIийн кепаш йало; текстехь йолчу хааман интерпретаци йан а, жамIаш дан а;
- шен дешнашца Iамийнчу кхетамийн маьIна даста; Iамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман (кехатан а, электронан а носитель тIехь) гIоьнца, тIаьхьа хьожучу чуваларан хьелашкахь Интернет чохь дешан маьIна нисдан.

Тематикин планировани

Белхан программа хЮоттош, тематикин планированехь тидаме эцна хила йеза дешаран-методикин коьчалш ларалуш йолчу ЭОР-х пайдацаран таронаш.

1 класс (68 сахьт)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гЮуллакхдаран коьрта кепаш
Йоза-дешар Iамор – 50 с.			
1.	Къамел кхиор (7 сахьт¹)	Гайтаме-васте моделийн гЮьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам. Къамел суьртийн а, схемийн а гЮьнца маьIнийн дакъошка (предложенешка) декъар. Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугЮуш а текстах кхетар. ХЮума а, цуьнан цЮе йоккху дош а. (Мила?), (хЮун?) бохучу хаттаршна жобпаш лун дешнаш. ХЮуманийн дараш гойту дешнаш. Дашах а, предложенех а йукъара кхетам. Iаморан диалогехь дакъалацар. Билгалиаьхначу теманашна а, хьелашна а йуьхьанцара диалог хЮоттор. Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш хЮиттор. Къамелан гЮиллакхаш. Нохчийн меттан гЮиллакхе дешнаш (маршалла хаттар– <i>Юуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Юодика йар – Юодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...</i>). Хаттаран предложенин интонаци (йиш).	Хьехархочун къамел тЮецар. Къамелан аьзнаш довзар. Аьзнаш, дешнаш, цхьалхе предложенеш йухаалар (хьехархочунна тЮаьххье). Хьалх-тЮаьхьалла нийса йолчу сюжетан суьрташца болх бар: суьрташ тЮехь гайтинчу хиламийн анализ, сюжет иййцаре йар, суьрташна тЮе а тевжаш, барта дийцар хЮоттор. Хьалх-тЮаьхьалла нийса йоцчу (талхийна йолчу) сюжетан суьрташца болх бар: суьрташ тЮехь гайтинчу хиламийн анализ, хиламийн хьалх-тЮаьхьалла нисйар, хиламийн хьалх-тЮаьхьалла нисйинчу сюжетан суьрташна тЮехула барта дийцар хЮоттор. ХЮума а, цуьнан цЮе йоккхуш долу дош а довзар. Мила? ХЮун? бохучу хатаршна жоп луш долу дешнаш довзар. Ши хЮума йа дуккха а йолу хЮуманаш а, церан цЮе йоккху дешнаш а довзар. ХЮуманаш а, дараш а довзар а, цаьрца догЮу дешнаш цхьаьнадалор (соотнесение) а. ХЮуманийн а, церан цЮераш йохучу дешнийн а тобанаш йар. Тобанаш йаран билгало къастор, тобанера совнаха элемент (хЮума йа дош) дЮайаккхар. Графикин хаамца болх бар. Дош а, предложени а йовзар. Тексте ладогЮар, ладугЮучу хенахь текстах кхетар.

¹ Билгалбина сахьтийн барам хьехаман кепехь бу, хьалхарчу классан дешархой кийча хиларан тЮегIанца нисбан мегаш бу.

		Нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тӀеэцна дешнаш довзар.	Билгалйинчу схемица предложенеш хӀиттор (барта). 2-3 предложенех йолу текст хӀоттор (барта). Хьехархочун хаттаршна жьопаш далар. Билгалйинчу моделаца диалогаш хӀиттор. Дийцаран кепехь даккхий доцу дийцарш хӀиторехь цхьаьна болх бар (масала, школера дахарх лаьцна дийцар, и.д.кх.). Ша бен болх: тӀетовжаран дешнашца доцца дийцар хӀотор. Этикетан кепехь (<i>Гуьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Иодика йойла! Дела реза хуьлда! Баркалла! и.д.кх.</i>) пайда а оьцуш, дешаран диалог хӀоттор. Хаттаран предложенех пайдаэцар: <i>ХӀара хӀун ю? Иза мила ву?</i> Нохчийн къамелан этикетан кепехь тайп-тайпанчу теманашкахула дешаран процессехь а, классал арахьарчу мероприятешкахь а пайдаэцар. Хаттаран изьар лар а йеш, хаттаран предложенеш йалор. Нохчийн маттахь йолчу тексташкахь оьрсийн маттера тӀеэцна дешнаш довзар.
2.	Дош а, предложени а (3 сахьт)	Дешан маьӀнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьӀна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гӀуллакх а. Къамелехь хӀуманаш, хӀуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар. Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а. ХӀума (объект) йовзар санна дош тӀеэцар. Дешан маьӀнина тӀехь тергам. Дош а, цо билгалйо хӀума а йовзар (къастар). Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-тӀаьхьалла (рогӀалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эшарца (интонацица) предложенеш дӀайешар. Интонированин (изьарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар. Диалог. 1-на тӀера 10-на тӀекхаччалц дагардар.	Хьехархочо/дешархоша йоьшу говзар (дийцар) хазарца тӀеэцар. Дешдакъошца, тӀаьхьа (хӀораннан амалца йогӀучу йешаран чехкаллица) дийнна дешнашца а, шера йешар. Дешнаш дешдакъошка декъар, дешнашкахь дешдакъойн барам къастор. Дашехь аьзнийн хьалх-тӀаьхьалла къастор. Текстера аларехула а, йешаран техникехула а хала долу дешнаш дешар. Текстан анализ: йешначу текстехула хӀиттийнчу хаттаршна жьопаш далар, текстехь оьшу хаам схьакарор. Говзаран чулацам цӀарца бустар (соотнесение). Шен жьопаш однокласникийн жьопашца дустар, йешначу говзаран хьокьехь шен а, кхечуьнан а аларан мах хадор. Иллюстраци а, говзаран чулацам а дуьх-дуьхьал хӀоттор. Цхьаьна бен болх: билгалдинчу дашца предложени йалор. Ловзаран кепехь шардар «Лайн мижарг»: цхьацца дош тӀе а тухуш (по цепочке), предложенеш йаржор.

			Ловзар «Дийна дешнаш» (дешархоша предложенера дешнийн роль ловзайо, предложенехь дешнийн меттиг хуьйцу, нисделларг дадоьшу). Предложенин модель хIоттор: предложенехь маса дош ду къастор а, хIора дош асанца (полоской) билгалдар а. Ша бен болх: предложенехь маса дош ду къастор а, дешнаш асанашца билгалдар а. Предложенин моделаца болх: моделан хийцаре хьаьжжина, предложени хийцар. Ловзаран кепехь шардар «Моделехула предложени кхолла». Ловзар «Предложенехь гIалат нисде» (грамматикин а, маьIнин а гIалаташ долу предложенеш нисйар). Дешаран диалог «ХIун дан мега хIуманаш а, ткьа иштта оцу хIуманан цIе йоккхучу дашах а?», диалогехь дакъалацаро гIо до хьалхарчу классан дешархошна дош а, цу дашо билгалйи хIума а йовза буьйлабала. Барта а, йозанехь а цхьанна тIера иттана тIе кхаччалц дагардар. Тобанехь болх: Нохчийн маттахь йолчу тексташкахь оьрсийн маттера тIеэцна дешнаш довзар.
3.	Фонетика (8 сахьт)	Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хIоттаман а, цуьнан маьIнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-тIаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар. «К» элпаца билгалде аьзнаш. Цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор: <i>лом, лам, кхор, кор, лу, ло</i>. Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделащца болх бар: дешан аьзнийн хIоттаман модель йиллар, билгалйинчу моделаца догIу дешнаш далор. Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар). Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш: <i>кх, къ, кI, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гI, nI, mI, xI, цI, чI, I</i>.	Схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Аьзнийн а, элпийн а бараман базар (соотношение). Аларе а, декаре а хьаьжжина, нохчийн меттан мукъачу, мукъазчу аьзнийн артикуляци. Мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн характеристика. Мукъа а, мукъаза а аьзнаш билгалден элпийн башхалла (различие). Дешнийн аларехь аьзнаш билгалдар. Хьалхарчу/тIаьхьарчу озаца дешнийн классификаци йар. Таблица тIе а тевжаш, билгалдинчу аьзнийн характеристика йар. Цхьана озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор. Билгалдинчу озаца дош харжар. Іамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар. Нохчийн меттан ша-тайпанчу аьзнийн дифференциаци йар.

		Дешдакѡа аларан уггаре жима дакѡа санна. Дешнаш дешдакѡошка декѡар. Дашехѡ дешдакѡойн барам. Дешнаш дешдакѡошца дешар. Нохчийн меттан аѡзнаш. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оѡрсийн алфавитах кѡастар.	Ша-тайпа мукѡазчу <i>кх, кѡ, кI, аѡ, оѡ, уѡ, юѡ, яѡ, хѡ, гI, nI, mI, xI, цI, чI, I</i> аѡзнийн алар. Долахѡчу цIерашкахѡ аѡзнийн а, элпийн а бараман богIуш хилар. Шимма цѡѡаѡна болх беш, алфавитан кѡепехѡ элпаш дIанисдар. Нохчийн меттан алфавитан оѡрсийн алфавитах кѡастар. Ловзаран кепехѡ шардар: «Суна тIаѡхѡара ала» (аѡзнашка ладогIар а, карладахар а). Мукѡа а, мукѡаза а аѡзнаш довзар (кѡастор). Дешан модель хIоттор. Моделаца болх: дашехѡ аз билгалдечу метте хѡаѡжжина, оѡшу модель харжар (дешан йуѡххѡехѡ, йуккѡехѡ, чаккхенгахѡ: <i>урс, бурч, зу, москал, лами, тIадам.</i>). Шардар: билгалдинчу озаца дешнаш харжар. Дешан аѡзнийн анализ кхочушйар. Цѡѡаѡна бен болх: хѡалхарчу озе хѡаѡжжина, дешнаш тобанашихѡ цѡѡаѡнатохар. Дешаран диалог: «Стенца кѡаѡста аларехѡ мукѡа аѡзнаш мукѡазчу аѡзнехѡ?», диалогехѡ дакѡалацаран жамI санна: дуѡхѡало йолуш/йоцуш долу мукѡа а, мукѡаза а аѡзнаш довзар. Шимма цѡѡаѡна бен болх: озан хIоттаман моделах йустар (цѡѡатералла, башхаллаш). Дешнаш дешдакѡошца алар. Дош дешдакѡошца декѡар. Дешдакѡойн билгалбинчу барамца дешнаш харжар. Тобанашихѡ болх: дашехѡ дешдакѡойн бараме хѡаѡжжина, дешнаш вовшахтохар. Дашехѡ маса дешдакѡа ду билгалдоккхуш, тIечIагIдар а далош, комментарешца шардар кхочушдар. Шимма цѡѡаѡна бен болх: дешдакѡойн билгалбинчу барамца дешнаш харжар.
4.	Графика («Дешар» декѡаца цѡѡаѡна Iамош йу)	Аз а, элп а довзар (кѡастар): элп аз билгалден хѡаѡрк санна. Доккха а, могIанан а элп. Нохчийн меттан элпаш. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оѡрсийн алфавитах кѡастар. Нохчийн графийн дешдакѡойн принцип. Нохчийн меттан шина хѡаѡркаца билгалдо ша-	Алфавитан кѡепехѡ дешнаш билгалдахар. Iамийнчу элпашца долу дешнаш дешар. Шардар: «Аз элпаца билгалде». Билгалдинчу озаца долу дешнаш харжар. Йазден а, тайп-тайпана аѡзнаш билгалден а элпийн тоба йар. Шалхачу элпашца долу дешнаш дIайаздар.

		тайпа мукъа (<i>аь, уь, оь</i>) а, мукъаза (<i>гI, кх, къ, кI, nI, mI, xI, хь, цI, чI</i>) а аьзнаш. Нохчийн меттан элп <i>I</i>. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ. <i>E, ё, ю, я, й</i> элпийн гIуллакх. Адамийн фамилешкахь а, цIерашкахь а, дийнанийн а, гIалийн, йартийн, урабийн цIерашкахь а доккха элп <i>е, ё, я, яь, ю, юь</i> йаздар. Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-гIаьхьалла. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, могаанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитахь къастар.	Аьзнаш аларна а, довзарна а гIехь массара цхьаьна бен болх. Нохчийн алфавитан элпаш бIаьран (визуальное) довзийтар. Даккхийчу а, кегийчу а элпийн дифференциаци. Йаздина элп хьехархочо йеллачу кепача догIуш хилар билгалдар. Ловзаран процессехь элпаш довзар. Тобанашкахь болх: шалхачу элпашца долу дешнаш тобанашка дерзор (<i>аь, оь, гI, чI, къ...</i>). Ша бен болх: алфавитан рогаIаллехь дешнаш дIайаздар. Алфавитахь, нохчийн алфавитан элпийн рогаIаллехь долчу хаарех а лаьцна хьехархочун дийцар. Ловзаран кепехь шардар: «Алфавит кхидIа дIахьо (йийца)». Шимма цхьаьна бен болх: дешнаш алфавитан къепе далорехь гIалаташ къастор.
5.	Йешар (11 сахьт)	Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хьаьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йогIучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хьаьркашца йогIучу соцунгаIашца а, интонација (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцу прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна гIетевжаш а, шеггара а текст схьайийцар. Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуьйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дIайоьшуш йазйарехь а, схьайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гIирс санна.	Дешдакъош, дешнаш, предложенеш йешаран говзалла кхиор. Дешнаш (схьа)аларан процессехь аьзнаш къастор. Хьехархочо билгайаьккхина дашехь аз билгалдаран иэшаран кеп йухаметтахIоттор. Шардар: дешна дешдакъа, шен цIарехь и дешдакъа долчу суьртаца цхьаьнадалор. Шардар: билгалдинчу элпашца дешдакъош кхоллар: <i>а, аь, оь, у, уь...</i> Шимма цхьаьна бен болх: мукъазчу элпаца керла дешдакъош кхолла: <i>кх, къ, хI, чI...</i> Билгалдина дешдакъош цхьатеррачу дешдекъаца гIедуза, масала: <i>...ми (лами), ...маз (ламаз), ...зар (лазар), и.дI.кх.</i> ГIедожоран, хаттаран, дийцаран, айдаран иэшарца предложенеш алар. Ловзаран кепехь шардар: «Чекхйаккха предложени», предложенин коьртачу ойланна гIе а тевжаш, йешна чекхйахаза йолу предложенеш чекхйаха хаар шардар. Йешаран шина тайпанан мехалаллехь хьехархочун дийцар: нийсайаздаран а, нийсааларан (орфоэпин) а; оцу шина тайпанан йешаран Iалашонех а. Йаздина ма-дарра (нийсайаздаран йешар) дешнаш алар.

6.	Йоза (10 сахът)	Йоза Iамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцIоналлин лехамаш бовзийтар. Куйган пIелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, паргIат куьг лелор а кхиор. Тетрадь тIехь кехатан агIонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор. Йозанан даккхий а, могланан а элпаш дIайаздар карадерзор. ЦIена а, къаьсташ долчу а хотIаца йаздар. ДIадоьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар. Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалхатIаьхьалла а. Элпийн боцу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.	Йозанехь уьнахцIоналлин бакъонаш ларйар. Даккхий, кегий элпаш, элпийн цхьаьнакхетарш, дешдакъош, дешнаш йаздаран говзалла кхиор. Йозанан доккха а, жима а элп диллар карадерзор. Элпийн боцчу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар – дешнашна йукъахь кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк. Предложениян йуьххьехь а, долахь цIераш йазйарехь а доккхачу элпах нийса пайдаэцар. Зорбанан а, йозанан а тексташ тIера дешнаш а, йаккхий йоцу предложенеш а схьайазйар. Йазйинчу предложениян нийса кечйаран мах хадор (предложениян йуьххьехь доккха элп, чаккхенгахь тIадам). Дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош); Нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош); Ловзар: Элпаш стенах лаьтташ ду? Элпийн модель хIоттор (кехат, картон, пластилин) Шардар: Элп нийса ала (к, къ, кI, кх...). Ловзаран кепехь шардар «Элпана хIун хилла?»: кеп талхийнчу элпийн анализ йар, тIеоьшу элементаш билгалйар. Практикин болх: элпан дIайаздар нийса хилар таллар, шен элпаш йеллачу кепача дустар. Шардар: шина-кхаа дашах лаьташ йолу предложенеш олуш дIайазйар, масала: <i>Лала илли ала. Нана хи мала.</i> Шимма цхьаьна бен болх: зорбанан а, йозанан а шрифтаца йаздина долу цхьа дешнаш вовшашца дустар. Шардар: зорбанан кепехь йаздина дешнаш йозанан кепехь дIайаздар.
7.	Орфографи а, пунктуаци а («Йоза» декъаца цхьаьна Iамош йу)	Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а (адамийн цIерашкахь, дийнатийн, гIалийн, йартийн, урамийн а цIерашкахь) а доккха элп йаздар;	Шардар: предложенин йуьхь а, чаккхе а нийса кечйарца а, дешнашна йукъара кIайдаргаш ларйарца а дешнийн гуламах хIоттийна предложени дIайазйар. Доккхачу элпах пайдаэцаран меттигех тIедоьжначу кепехь кхета а веш, комментарешца предложенеш дIайазйар.

		адамийн цѐрашкахь, фамилешкахь, дайн цѐрашкахь а <i>я, яь, ю, юь, е, ё</i> элпийн а, долахьчу цѐрашкахь а, тѐэцначу дешнашкахь а <i>я, ю, е, ё</i> элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукъазчу элпийн (<i>хь, кх, цI, къ, пI, ...</i>) нийсайаздар; <i>ю, ы, ф, я, ц</i> элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу абзийн цхьаьнакхетарш доцчу дешдакъошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш.	Доккхачу элпах пайдаэцаран меттигех кхетош комментари йеш предложенеш дIаязйар. Ловзар «Дукха хьан?»: билгалдинчу элпана долахь цѐраш лахар (йалор) а, дIайазйар а. Практикин болх: Iамийнчу нийсайаздаран норманаш ма-бохху, текстан олуш дIайазйар.
8.	Маттах болу йукъара хаамаш (кхидIа курсан массо декъехь Iамош ду)	Мотт адамийн уйр лелоран коьрта гIирс санна. Уйр лелоран Iалашонаш а, хьелаш а.	«Мотт – адамийн уйран мехала гIирс» темина хьехархочун дийцар. Мотт адамийн уйран, хаамийн, зIенийн гIирс хиларан йукъара кхетам. Тексташца, суьрташца бечу балхахула барта а, йозанан кепехь а тIекере лелор. Кхоллараллин тIедиллар: йозанан къамелах пайдаэца оьшу хьал гайтар.
9.	Фонетика (3 сахьт)	Къамелан абзнаш. Мукъа, мукъаза абзнаш а, уьш довзар а. Зевне, къора мукъаза абзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа абзнаш. Дешдакъа. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу абзийн цхьаьнакхетарш доцу атта дешнаш).	Абзийн, элпийн йукъара башхаллин сурт хIоттор. Олучу дешнашкахь абзнаш билгалдар, артикуляция тIе тидам бохуйтуш, абзнаш алар. Дешнийн абзийн моделах хIиттор. Дешан абзийн а, элпийн а билгалдар (обозначение) дустар. Мукъачу а, мукъазчу а абзийн къастар а, царна йукъара башхалла (разница) а. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа а, мукъаза а абзнаш дагардар. Мукъий, мукъазий абзнаш билгалден мукъачу а, мукъазчу а абзийн а, элпийн а маъIна къастаран меттигна тIехь тергам. <i>е, ё, ю, я</i> элпийн маъIна билгалдакхар. Тѐэцначу дешнашкахь бен лелаш доцчу элпийн (<i>ё, я, ю, ы, ф, ц</i>) алар (воспроизведение). Дош а, дешдакъа а билгалдар, царна йукъарчу башхаллах кхетор. Тайп-тайпанчу дешнийн дешдакъойн хIоттамна тIехь тергам. Дашехь маса дешдакъа ду билгалдар. Дешнаш цхьана могIанера вукху могIане сехьадахар. Дешнаш дешдакъошка декъар.

			Предложенихъ дешнаш вовшех къаьстина (кIайдаргехула) йаздар. Долахъ цIераш (адамийн цIераш, ден цIе, фамилеш, дийнатийн цIераш) доккхачу элпаца йазйан, иштта йаздарх кхето. «Нохчийн меттан аьзних лаьцна вайна хIун хаьа?» темина къамел, йоза-дешар Iаморехъ долу хаарш карладахар. Дешан схема хIоттор. Озана характеристика йала хаар. Оьрсийн маттехъ доцчу шалхачу элпийн нийса йаздар а, аьзнийн схьаалар а кхочушдар. Ловзаран кепехъ шардар «Билгалдинчу озана дош даладе»: (<i>Дада, худар, бода, бад</i>). Массо а дешнашкахъ муьлха аз ду цхьаттера хезаш? Оцу озана дош даладе: дашна йуьххьехъ, йуккъехъ, чаккхенгахъ. Шардар: йалийнчу билгалонашца аьзнаш билгалдахар (барта). Шимма цхьаьна бен болх: билгалбинчу бухца аьзнаш тобанашка дерзор. Дош, дешдакъа билгалдар, коьртачу башхаллех (различие) кхетор. Тайп-тайпанчу дешнийн дешдакъойн хIоттамна тIехъ тергам. Дош сехьадаккхархьама дешдакъошка декъар. Дашехъ маса дешдакъа ду билгалдар.
10.	Графика (3 сахьт)	Аз а, элп а. Аьзнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш. ТIеэцначу дешнашкахъ бен пайда ца оьцу <i>е, ё, ю, я</i> элпаш. Адамийн цIерашкахъ, фамилешкахъ, дайн цIерашкахъ а, дийнатийн цIерашкахъ а доккха элп. Нохчийн абат (алфавит): элпийн цIераш, церан хьалх-тIаьхьалла. Дешнийн къепйоза роIаллехъ нисдархьама, абатах пайдаэцар. Элпийн боцу графикан гIирсап: дешнашна йукъара кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.	Долахъ цIераш доккхачу элпаца йазйар. Долахьчу цIерех пайда а оьцуш, шимма цхьаьна предложениш хIиттор. Дешнийн аьзнийн-элпийн хIоттаман моделап хIиттор. Дешаран диалог «Дешнийн аьзнийн а, элпийн а хIоттам бустар». Шардар: дашехъ маса дешдакъа ду билгалдар, дош дешдакъошка декъаран бакъонах кхетор. <i>е, ё, ю, я</i> элпийн маьIна билгалдаккхар. ТIеэцначу дешнашкахъ бен лелаш доцчу элпийн (<i>ф, ё, ю, ы, и</i>) цIе йаккхар, алар. Ловзаран кепехъ шардар: «Дашах лаьцна дика хьан дуьйцур дара?», шардар кхочушдарехъ, аьзнаш элпашца билгалдарх; дешан аьзнийн а, элпийн а хIоттамах барта къамелан алар хIотто хаар карадерзадо.

			Ловзар-къовсадалар «Карлайаккха абат» Шимма цхъаьна бен болх: йукъахдитина мукъа а, мукъаза а элпаш йукъа а хИттош, дешнаш кхоллар. Предложенин йуьххьехъ а, долахъ цIерашкахъ а доккхачу элпан нийсайаздар. Шардар: Дешнашкахъ йукъахдитина элпаш йукъахИттор.
11.	Орфоэпи (курсан массо декъехъ Iамош йу)	Аьзнаш а, аьзнийн цхъаьнадараш а алар: шала мукъаза <i>ккх, тт, лл, и.д.кх</i>.	Дешнашкахъ йукъахдитина элпаш хИттор. Шалха элпаш <i>ккх, тт, лл и.д.кх</i>. дехха, цхъа аз санна, алар. Билгалдинчу элпан меттиг алфавитехъ билгалйаккхар. Шардар: предложенехъ дош нийса дIадеша, масала: Арахъ <i>dogla du. Helaran dogla du</i>.
12.	Лексика а, морфологи а (4 сахът)	Дош меттан дакъа санна (довзийтар). Дош хIуманан, хIуманан билгалонан, хIуманан даран цIе санна (довзийтар). Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).	Дешаран диалог: Муьлхачу хаттаршна жоп дала тарло дешнаша? ХIума а, хIуманан билгало а, дар а гойту дешнаш (<i>мила? хIун? хIун дина? и.д.кх.</i>) хаттаршкахула къастор. Шардар: предложенешкахъ тера, дуьхьал маьIна долу дешнаш карор а, кхин тIе лахар а (<i>йоккха-жима, лекха-лоха</i>). Шардар: <i>мила?</i> бохучу хаттарна жоп лун, адам билгалден а, <i>хIун?</i> бохучу хаттарна жоп лун, адам доцург билгалден а, дешнаш текстехъ харжар. Шимма цхъаьна бен болх: <i>цхъаь, шийь, дуккха а</i> бохучу дешнашца дешнийн цхъаьнакхетарш хИттор а, къамелехъ царех нийса пайдаэцар а. Тобанашкахъ болх: адам билгалден а, хIуманаш билгалйен а дешнаш довзар. Шимма цхъаьна бен болх: хIуманан цIе суьртаца цхъаьнайалор (<i>кхор, Iаж...</i>); дийнатийн цIераш церан суьрташца цхъаьнайалор (<i>цициг, жIаьла...</i>), и.д.кх. Бос билгалбен цIе а, бос (бесан сурт) а цхъаьнабалор. Шимма цхъаьна бен болх: кху тайпа «<i>хIума + хIуманан билгало</i>» дешнаш цхъаьнабалор.
13.	Синтаксис (3 сахът)	Дешнийн цхъаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар). Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хИттор.	Предложенин схема йеша хаар. Предложени а, цуьнан схема а цхъаьнайалор. Билгалдинчу дешнашца а, схемица а предложенеш хИттор. Хаттаран, айдаран, дийцаран, тIедожоран предложенеш дифференцировать йар. Шардар: предложенеш билгалйинчу изшарца (интонаци) йешар.

		Предложенех дешнийн кѣпе. Предложени дІайазйаран бакъонаш. МаЫнийн хаттарийн гІоьнца предложенех дешнийн уйр билгалйаккхар. Кѣпах йохийна предложенеш йухаметтахІиттор. Цхъаьнатоьхначу дешнийн кѣпех предложенеш хІиттор. Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цІе а.	Шимма цхъаьна бен болх: кѣп талхийна предложени нисйе (изделлачу дешнех предложени кхолла), масала: <i>дахара, тхо, хьуьнах, селхана</i> . Шимма цхъаьна бен болх: текстан дакъош къастор, цѣран къастор нийса хиларх кхетор. Практикин болх: кѣп талхийна текст схъайазйар, предложенийн кѣпаш нийса йалор (йуьххьехь доккха элп, чаккхенгахь хъаьркаш).
14.	Орфографи а, пунктуаци а (5 сахьт)	Нийсайазйаран бакъонаш а, цѣрах пайдаэцар а: предложенех дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цІѣрашкахь а доккха элп йаздар: адамийн цІѣрашкахь а, фамилешкахь а, дийнатиин цІѣрашкахь а; адамийн цІѣрашкахь, фамилешкахь, ден цІѣрашкахь, дийнатиин цІѣрашкахь <i>я, яь, ю, юь, е, ё</i> элпийн нийсайаздар, тІѣэцначу дешнашкахь <i>я, ю, е, ё</i> элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (<i>хь, хІ, кх, чІ</i> и т.д.) нийсайаздар; <i>и, ь, ы, ф</i> элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш сѣхьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хъаьркаш: тІадам, хаттаран а, айдаран а хъаьркаш. Текст схъайазйаран алгоритм.	Нийсайаздаран а, пунктуацин а бакъонаш Іамор. Цхъана могІанера вукху могІане даха аьтто хиларца дешнаш вовшашца дустар. Алар цхъаь долуш, йазйар тайп-тайпана долчу дешнашна тІѣхь тергам, масала: <i>мотт, цІе, ча, мІара</i> . Шардар: долахь цІѣраш йукъахь йолу предложенеш дІайазйар. Кхоллараллин тІѣдиллар: алгоритмана тІѣ а тѣвжаш, долахьчу цІѣрийн билгалбаьккхинчу барамца, «Сан доьзал» цІѣ йолу доккха доцу дийцар йазде.
15.	Къамел кхиор (6 сахьт)	Къамел адамашна йукъахь тІѣкере лелоран коьрта кѣп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехь дешан маЫна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цІѣ. Шен (долахь) текст хІоттор. ТІѣкеренан хьѣлаш: тІѣкеренан Іалашо, хъаьнца, мичахь кхочушхуьлу тІѣкере. Барта тІѣкеренан хьѣлаш (диалогаш ролашца йѣшар, видоматериалашка хъажар, аудиозаписе ладогІар).	Іаматан элементаш йовзар (форзац, шмуцтитул, чулацам, билламаш, дошам-йуххѣдиллар). Адамийн дахарехь меттан а, къамелан а маЫнах, кхечу халкъийн меттанийн ларам бѣш, алар. Хьѣхархочун къамел хазарца тІѣэцар. Къамелан гІуллакхдаран коьрта тайпанаш билгалдар: <i>ладогІар, дийцар (къамел дар), йоза, йѣшар</i> . Хѣзна текст йозанан кѣпехь схъайийцар. Къамелан дакъа санна текст, текстан коьрта билгалонаш йовзийтар. Текст а, предложени а вовшѣх къастор. Бѣаьрсица а, хазарца а текстѣра предложенеш къастор.

		Дешаран а, Iер-дахаран а хъелашкахъ къамелан этикетан норманаш (маршала хаттар, Iодика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).	XIоттийнчу хъесапца цхъаьнайогIу барта а, йозанан а текст кхоллар. ЛадугIучу/йоьшучу текстана цIе харжар. 3-4 къаьстинчу предложенех текст xIоттор. Йозанехъ предложенин кеп нийса кхочушйар (йуьххьехъ доккха элп, чаккхенгахъ тIадам). Предложенийн схемаш xIиттор а, кийча схемаш билгалйинчу предложенешца йустар а. Iамийна нийсайаздаран а, пунктуацин а бакъонаш йозанехъ ларйар. Шимма цхъаьна бен болх: «Муьлха шеран хан дукхайеза хьуна?» темина диалог xIоттор. Тпекеренийн тайп-тайпана хъелаш гайтаран суьрташца болх (<i>маршала хаттар, Iодика йар, баркалла алар, дехар дар</i>), xIора хьолана догIу этикетан дешнаш харжар. Нохчийн гIиллакх-оьздангаллин лексикица диалог xIоттор. Ролашца ловзар «Хьеший бахкар»: ламасташца догIуш, хьеший тIеэцар. Шимма цхъаьна бен болх: «Цхъаьнакхетар» къамелхочуьнга могашалла, гIуллакх хаттар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) - 5 с.			

2 класс (68 сахът)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гIуллакхдаран коьрта кепаш
1.	Маттах лаьцна йукъара хаамаш (1 сахът, кхидIа курсан массо декъехь Iамадо)	Мотт адамийн тIекеренан коьрта гIирс а, къоман культурин хилам а санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.	«Адамийн дахарехь меттан а, къамелан а маъIна» темина къамел. Мотт къоман культурин хилам а, адамийн уйран коьрта гIирс хиларх йукъахь жамIан кеп йалор. Шимма цхьаьна бен болх: нохчийн меттан хазаллех а, хьал долуш хиларх а хетарг кепе далор. Россин Федерацехь меттанийн шорталлех болу хаамаш бийцаре бар. Мотт Iаморан некъех лаьцна диалог. Йукъахь жамIан кеп йалор: тергам а, анализ, а – мотт Iаморан некъаш.
2.	Фонетика, графика, орфоэпии (8 сахът, кхидIа курсан массо декъехь Iамадо)	Аьзнийн маъIна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (<i>аь-аь, оь-оь, уь-уь</i>) а, уьш элпашца билгалйар а (<i>аь, оь, уь, яь, юь</i>). <i>Я, яь, ю, юь, е(ё)</i> элпашца дешнаш. <i>Э, е</i> элпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. <i>Й</i> элпаца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (<i>гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I</i>) а, уьш элпашца билгалйар а. <i>Щ, ь, ы, ф</i> элпашца долу дешнаш. Шеконца [<i>овь</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хеза дешнаш нийсайаздар. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхьаьнакхетарш дерш а цхьаьна). Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар. Элпийн боцу графикин гIирсаш: дешнашна йуккъехь кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк, абзац	Схемина тIе а тевжаш, аьзнийн характеристика кхочушйар. Дешнашкахь элпийн а, аьзнийн а барам базар. Мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн артикуляцин башхаллаш. Аьзнийн а, аьзнийн цхьаьнакхетарийн нийса алар. Шаьш билгалдечу озан характеристикехула элпийн классификаци кхочушйар. Меттан коьчална тIехь тергам: <i>я, яь, ю, юь, е (ё), э, е</i> элпашца долчу дешнийн аьзнийн-элпийн хIоттамехь йолчу башхаллех кхетор. Нохчийн меттан ша-тайпанчу аьзнийн дифференциаци йар. Шалхачу мукъазчу аьзнийн (<i>гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I</i>) алар. Долахьчу а, йукъарчу а цIерашкахь элпийн, аьзнийн барам базар, хIора нисйеллачу меттехь элпийн, аьзнийн бараман галморзахаллех кхетор. Цхьана моIанера вукху моIане даха аьтто хиларца дешнаш вовшашца дустар. Графикин гIирсех нийса пайдаэцар а, кхетор а: кIайдарг, дош сехьадаккхаран хьаьрк, абзац, предлолженин чаккхенгахь тIадам. Дош сехьадаккхаран бакъонах пайдаэцар.

		(цIен моґIа), сацаран хьаьркаш (Iамийнчун барамехь).	
3.	Лексика (10 сахьт)	Дош декаран а, маьIнин а цхьаалла санна. Дешан лексикин маьIна (йукъара кхетам). Текстехула дешан маьIна билгалдаккхар йа дошаман ґIоьнца маьIна нисдар. ЦхьанамаьIнийн а, дукхамаьIнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам). Къамелехь синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тIехь тергам.	Дидактикин ловзар: «Муьлха дош ду хаал?» (суьрташкахула дешнаш довза деза). Тобанащца болх: текстехь дешан маьIнина тIехь тергам, текстана тIе а тевжаш, дешан маьIна билгалдар. Практикин болх: дошам тIера, хьайна хьалха ца хууш хиллачу, кхаа дешан маьIна схьайазде. Тобанащца болх: кроссворд кхочушйар. Дешнийн тайп-тайпана маьIна гойтучу суьрташца болх, масала: <i>мотт, нIаьна...</i>, суьрташна тIе а тевжаш, дукхамаьIнийн дешнийн маьIнех кхетор. Синонимийн, лексикин маьIнина а, шайх пайдаэцначу предложенешна а тIе а тевжаш, маьIнийн тераллина а, башхаллина а тIехь тергам. Шина синонимах, харжамна комментари а йеш, билгалйинчу предложенехь уггар доґIург харжа хаар карадерзорна тIехьажийна шардар. Шимма цхьаьна бен болх: текстехь синонимаш лахар. Суьрташца болх: суьртийн кепехь беллачу хаамах кхетаран а, далийнчу дешнашца – антонимашца иза цхьаьнайало хааран а хаарш кхиор. Дидактикин ловзар: «Дуьхьал маьIна долчу дешан цIе йаккха». Шимма цхьаьна бен болх: билгалдинчу дешнашна антонимаш йалор. Практикин болх: предложенешкахь антонимаш лахар.
4.	Дешан хIоттам (морфемика) (3 сахьт)	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна. Цхьанаораман (гергара) дешнаш. Цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахь орам къастор (аттачу меттигашкахь).	«Гергара стаг хьанах олу?» темина дешаран диалог. «Гергара дешнаш» боху кхетам йукъабалор. Гергарчу дешнашна тIехь тергам (тералла, башхалла). Ловзаран кепехь шардар: «Совнаха дош караде». Меттан коьчална а, суьрташна а тIехь тергам: къамелехь шена зеделлачунна а, суьрташна а тIе а тевжаш, масех гергарчу дешан маьIнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор, дешнийн маьIнашкахь терачух а, къаьстачух а хетарг алар, шен ґIоьнца, дерриг гергарчу дешнийн маьIнах кхето таро лун дош гучудаккхар.

			Дешаран диалог: «Гергарчу дешнийн йукъарчу декъах хІун ала мегар ду?» Цхъаьна бен болх: дешнашкахь коьрта дакъа билгалдар (орам).
5.	Морфологи (10 сахът)	Къамелан дакъош. Цердош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («мила?», «хІун?»), къамелехь пайдаэцар. Йукъара а, долахь а цердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш).	Дешаран диалог: «Вайн къамел стенах лаьтта?» «Къамелан дакъош» боху кхетам йукъабалор. Билгалдинчу дешнийн гуламна тІехь тергам: хІун билгалйо, муьлхачу хаттарна жоп ло, жамІ дар, «цердош» кхетам йукъабалор. Шимма цхъаьна бен болх: муьлхачу хаттаршна жоп ло хъаьжжина, цердешнаш шина тобане декъар («хІун?» йа «мила?»). Адамийн цІераш, ден цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш билгалйечу цердешнех лаьцна дешаран диалог. «Долахь», «йукъара» боху кхетамаш йукъабалор. Цердешнийн лексикин маъІнина тІехь тергам. Шардар: билгалбинчу баххашца текстехь дешнаш лахар (масала, дешаран гІирсийн цІераш йоху дешнаш, Іаламан хиламийн, доьзалан декъашхойн, и.д.кх.). Дифференциаци йарехула тІедиллар: дешнийн тобанийн йукъара билгало гучуйаккхар.
		Хандош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»), къамелехь пайдаэцар.	Билгалдинчу дешнашна тІехь тергам: хІун билгалйо, муьлхачу хаттарна жоп ло, жамІ дар, «хандош» боху кхетам йукъабалор. Хандешан лексикин маъІнина тІехь тергам. Дифференциаци йарехула тІедиллар: хаттаршка хъаьжжина хандешнаш тобанашка дерзор. Практикин болх: дешнийн гуламна йукъара хандешнаш схъайаздар. Шимма цхъаьна бен болх: текстехь хандешнаш карор. Ша бен болх: предложенина хандош йукъахІаттор.
		Билгалдош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («муха?», «хъенан?» «стенан?»), къамелехь пайдаэцар. зависимости от того, какие признаки предметов они обозначают (цвет, вкус, размер).	Билгалдинчу дешнашна тІехь тергам: хІун билгалйо, муьлхачу хаттарна жоп ло, жамІ дар, «билгалдош» боху кхетам йукъабалор. Билгалдешан лексикин маъІнина тІехь тергам.

		Работа в группах: соотнесение имен прилагательных и вопросов к ним (<i>муха? хьенан? стенан?</i>).	Шимма цхъаьна бен болх: муха? бохучу хаттарна жоп луш долу билгалдешнаш, хIуманан муьлха билгало (бос, чам, барам) гойту хъаьжжина, кхаа тобане дIасадекъар. Тобанашкахь болх: билгалдешнаш а, царна хIиттош долу хаттарш а цхъаьнадалор (муха? хьенан? стенан?). Ша бен болх: текстера билгалдешнаш схъайаздар. Дифференциаци йарехула тIедиллар: билгалдешнийн тобанан йукъара билгало гучуйаккхар. Практикин болх: билгалдешнаш (деллачу билгалдешнашна йукъара) предложенешна йукъайаздар.
		ДештIаьхье. Уггар йаьржина дештIаьхьенаш: <i>тIе, тIера, чу, чуьра, кIел</i> , и. д. кх.	Шардар (тергам): муьлха предложени нийса хIоттийна йу? Масала, Чорпа йай тIехь йу. Чорпа йай чохь йу...? «ДештIаьхье» боху кхетам йукъабалор. «Стенна оьшу дештIаьхьенаш?» темина дешаран диалог. Кхоллараллин болх: тайп-тайпанчу дештIаьхьенех пайда а оьцуш, цхъатеррачу дешнийн гуламах предложенеш хIиттор. Ловзаран кепехь шардар: «ДештIаьхьенаш тиллайелла».
6.	Синтаксис (5 сахьт)	Предложенехь дешнийн къепе; предложенехь дешнийн уьйр (карладаккхар). Предложени меттан дакъа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашах къастар. Аларан Iалашоне хъаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тIедожоран предложенеш. Синхаамийн изшаре (эмоцин окраске) хъаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (изшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш.	Дашна а, предложенина а тIехь тергам. «Предложенехь дешнаш вовших муха дозу?» темина дешаран диалог. Шардар: нийса хIиттийна предложенеш схъакъастор (билгалйинчарна йукъара). Дешаран диалог: «Предложенин чаккхенгахь муьлха хьарк дилла деза муха хаа деза?». Тобанашкахь болх: кеп талхийнчу текстехь предложенийн, чаккхенгахь йогIу сацаран хъаьрк хIотторца, доза къастор. Шимма цхъаьна бен болх: дешнийн билгалбаьккхинчу гуламах предложенеш хIиттор. Шимма цхъаьна бен болх: эмоцин изшаре хъаьжжина къаьсташ йолу предложенеш йустар, йогIучу изшарца предложенеш алар.
7.	Орфографи а, пунктуаци а (13 сахьт)	Предложенин йуххьехь а, долахь цIерашкахь а доккха элп (цIераш, фамилеш, дийнатийн цIераш); предложенин чаккхенгахь сацаран хъаьркаш; дош цхъана могIарера вукху могIаре сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);	Дешаран диалог: «Схъайазйарехь дарийн къепен алгоритмах муха пайдаэца беза?» Комментарица йоза кхочушдар: йаздечу долахьчу а, йукъарчу а цIердешнашнийн дIайаздаран башхаллех кхетор. Деха и, уь элпашна тIаьхьа й элп йазйаран бакъо тIечIагIйарна шардар. Вовшеталлар.

	Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар къасторхьама (нисдархьама), Iаматан тIерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар. Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цIерашкахь доккха элп: цIераш, фамилеш, дайн цIераш, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш; йукъарчу цIерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) <i>я, яь, ю, юь, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар, тIеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар; долахь цIерашкахь: цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь, дийнатийн цIерашкахь, меттигийн цIерашкахь (нохчийн меттан дешнашкахь) <i>я, яь, ю, юь, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахь (долахь цIерашкахь) <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (<i>къ, кI, кх, гI, и.д.кх.</i>) нийсайаздар; шеконца [<i>овь</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хезачу дешнийн нийсайаздар (-<i>эв, -авь, -ев</i>); <i>ц, ь, ы, ф</i> элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукъа <i>и, уь</i> хезачохь <i>й</i> элп йаздар; дештIаьхьенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.	Бакъонах пайдаэцаран ша шена таллам бар. Меттан коьчална тIехь тергам: дош сехьадаккхаран бакъонца доьзначу хаттарна, билгалйинчу коьчалан анализан буха тIехь жоппан кеп йалор, дешнаш сехьадахаран бакъо къастор (тайар). Таблица болх (цхьана бIогIамалгехь дешнаш дешдакъошца декъна ду, вукху бIогIамалгехь изза дешнаш сехьадахарна декъна ду): дешнаш дешдакъошка декъаран, дешнаш сехьадахаран башхаллаш дуьхь-дуьхьал хIиттор, къаьсташ долчух кхетам балар. Практикин болх: сехьадаха мегачу кепара декъарца дешнаш дIайаздар, дешнаш сехьадохуш декъарехь ша шена мах хадор кхочушдар. Дифференциаци йарехула тIедиллар: билгалбинчу буха тIехь дешнаш карор (сехьадаха ца мега дешнаш). Шимма цхьаьна бен болх: дешнаш сехьадахарна декъарехь даьхначу гIалатех кхетор. Ша шена таллам: шен кхечу предметашкара йозанан белхаш, дешнаш сехьадахаран бакъонах пайдаэцарехь хила тарло гIалаташ нисдаран Iалашонца, таллар. Практикин болх: долахь цIердешнаш йаздаран бакъонах пайда а оьцуш, предложенеш дIайазйар. Шимма цхьаьна бен болх: долахь цIердешнийн (цIераш, фамилеш, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш) йаздаран бакъонах тIейоьжначу кепехь пайдаэца дезачу хаттаршна жопаш далар. Кхоллараллин тIедиллар: пхеаннал кIеззиг долахь цIердош (цIераш, фамилеш, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш) шеца долу текст йазйар. Дешаран диалог: «Муха хIогто йеза, хила тарло нийсайаздаран гIалат гучудаккхархьама, дарийн къепен план». Шимма цхьаьна бен болх: гергарчу дешнийн могIанехь гергара доцу дош гучудаккхар. Комментарица йоза кхочушдар: [<i>овь</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] аьзнашца долчу дешнийн нийсайаздарехула Iамийнчу бакъонах пайдаэцар шардар.
--	--	--

			Нийсайаздаран тренинг: <i>я, яь, ю, юь, е</i> элпашца долчу йукъарчу, долахъчу цѣрдешнийн нийсайаздар. Суьрташца а, царна буха йаздинчу дешнашца а болх, <i>кIора-кьора, го-гоь</i>, и.д.кх. тайпанан дешнийн анализ кхочушйо. Тобанашкахъ болх: билгалбаьхначу баххашца дешнийн тобанаш йар: цхьаьнабогIу йа ца догIу дешан орамехъ мукъазчу аьзнийн алар а, йаздар а. Шимма цхьаьна бен болх: текстехъ Iамийнчу бакъонашца догIучу дешнийн йаздаран декъехъ тIечIагIдарш далор.
8.	Къамел кхиор (10 сахът)	Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехъ дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и. д.кх.). Къамелан диалоган кеп практикехъ карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахъ къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхьаьна гIуллакхдарехъ шимма цхьаьна а, тобанашкахъ а болх дIахьуш, бартбан а, йукъарчу сацаме ван а хаар.	Шен дIаихьарехъ дешархой тIекеренан хьолан башхалаш билгалйаха Iема дешаран диалог: Iалашонаш, хьесапаш, декъашхойн хIоттам, меттиг, хан, коммуникацин гIирсаш. Диалоган жамIдар: тIекеренан хьолехъ тIекеренан Iалашо сецор, хьаьнца, мичахъ дIахьош йу тIекере мехала хиларх а, меттан гIирсаш харжар хьолан оцу башхаллех доьзна хиларх а хьехархочун хаам. Билгалйинчу масех репликех комментарешца нийсаниг барта харжар, Iалашонца а, тIекеренан хьелашца а цхьаьнабогIу меттан гIирсаш харжар бух болуш хилар тIечIагIдар. Ролашкахъ ловзарш, къамел дIадахьаран хаарш карадерзорна лерина сценкаш хIиттор: дIадоло, къамелехъ дакъалаца, чекхдаккха, тидам шена тIеберзо, и. д. кх. Кхоллараллин тIедиллар: къамел дIадоло, къамелехъ дакъалаца, чекхдаккха, тидам шена тIеберзо, и.д.кх. оьшучу хьелашкахъ шен диалогаш хIиттор. Къамелан этикетан норманашна тергам. Этикетан аларш шардар йукъалоцу ролашкахъ ловзар. ХIора дийнан тIекере кхочушйарехъ, шен къамелан культурин мах хадоран Iалашонца, шена тIехъ тергам. Шардар: билгалйинчу тексташкахъ тIекеренан бакъонашца, къамелан этикетан норманашца доьзна гIалаташ схьакарор, карийна гIалаташ нисдар. «Тергамхой» ролашкахъ ловзар, ловзаран Iалашо йоьзна йу урокехъ а, переменашкахъ а барта тIекеренан меттан а, меттан боцу а гIирсийн харжар нийса хиларан мах хадорца.

			Кхоллараллин тЕдиллар: диалогехь дакъалацаран бакъонашца долу плакат кхоллар (ладогIа хаар, репликаш нийса тЕэца хаар, къамелехь дакъалаца, хетарг дийца).
		Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор.	Суьртийн репродукцешца болх, суьртана шен эмоцин откликан анализ йар, хIиттийнчу хаттаршна жопаш далар. Хаттаршна тЕ а тевжаш, суьрта тЕхула барта дийцар хIоттор. Исбаьхьаллин музеехула виртуале экскурси.
		Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьIнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тIаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Текстан тема. Коьрта ойла. Текстан цЕ. Билгалйинчу тексташна цЕ харжар. Текстан дакъойн (абзацийн) хьалх-тIаьхьалла. Предложенийн а, абзацийн а роIалла талхийна тексташ нисйар. Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар). Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а. Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тЕхь цхьалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар. Хаттаршна тЕ а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.	Дешаран диалог «Дош, предложени, текст йустар», диалог кхочушйарехь дешан, предложенин, текстан тераниг, къаьсташ дерг гучудаккхар. Меттан коьчална тЕхь тергам: текстийн а, «текст цахиларийн» (предложенийн хьал-тIаьхьалла галияьккхина/йукьарчу темица йоьзна йоцу масех предложении/цхьана хIуманаш лаьцна, амма ойла ца гойту масех предложени) масех масал, текстан билгалонийн йустар, гучуйахар: текстехь предложенийн маьIнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьал-тIаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Шимма цхьаьна бен болх: текст а, предложенийн гулам а къастор, шена хетарг тЕчIагIдар. Текстера предложенийн уйран некъашна тЕхь тергам, текстехь предложенийн уйран некъех шена хетарг алар. Текстехь предложенийн хьалх-тIаьхьаллина тЕхь тергам. Ша бен болх: талхийна текст йухаметтахIоттор – текстехь предложенийн нийса роIалла къастор. Практикин болх: билгалйинчу текстийн коьртачу маьIнин кеп кхоллар. Текстан хIоттамна тЕхь тергам, текстан хIоттаман дакъа санна абзац йовзийтар. Цхьаьна бен болх: абзацийн хьалх-тIаьхьаллин къепе талхийнчу текстехь абзацийн роIалла къастор. Дифференциаци йарехула тЕдиллар: дийначу текстехь абзацаш къастор. Дийцаре дар: муха йоьзна йу текстан коьрта ойлахIора абзацан чулацамца. Практикин болх: текстан коьртачу ойланан кеп йалор. Цхьаьна бен болх: текстана цЕ харжар.

			Тобанашкахь болх: цхъана текстана тайп-тайпана цIераш харжар. Практикин болх: цIеран а, текстан а йогIуш хилар /йогIуш цахилар къастор, шена хетарг тIечIагIдар. Кхоллараллин болх: билгалйинчу цIарца текст хIоттор. Практикин болх: абзацийн галийаьккхина рогаIалла йухаметтахIоттор, нисйина текст дIайазйар. Дешаран диалог: «Муьлха Iалашонаш хила мега тексташ кхоллараллехь? », текст кхолларан Iалашонех дешархоша шайна хетарг алар. Текст-суртхIотторна башхаллашна тIехь тергам, цуьнан башхаллаш къастор, текстехь суртхIоттор кхолларан гIирсаш карор. Текст-дийцарна башхаллашна тIехь тергам, цуьнан башхаллаш къастор. Текст-ойлайарна башхаллашна тIехь тергам, цуьнан башхаллаш къастор. Тобанашкахь болх: текст-дийцарш текст-суртхIотторца йустар. Декъалбарийн далийнчу масалшна анализ йарехь декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йар, текстийн-декъалбарийн хIоттаман анализ йар. Кхоллараллин тIедиллар: декъалваран открыткин текст кхоллар (декъалваран бахъана дешархоша шаьш хоржу). Схъайийцаран (25-35 дешан барамехь дийцаран текст) бух санна йалийнчу текстан чулацамна йукъахь анализ йар. Дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан. Iамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дIайазйан. Текстана хIиттийнчу хаттаршна барта жобпаш далар. Хаттаршна тIе а тевжаш, текст барта схъайийцар. Хаттаршна тIе а тевжаш, текстан чулацам йозанан кепехь ма-барра схъабийцар. Схъадийцар нисдан аьтто хуьлуьйту ша шена таллам бар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 8 сахьт			

3 класс (68 сахът)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гІуллакхдаран коьрта кепаш
1.	Нохчийн маттах болу хаамаш (1 сахът², Іамор курсан дерриг дакъошкахь дІахьо)	Нохчийн мотт тІекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.	«Добзалехь а, йукъараллехь а нохчийн маттах пайдаэцар» темина къамел. Мотт къоман культурин хилам а, адамийн уьйран (тІекере лелоран) коьрта гІирс хиларх йукъахь жамІан кеп йалор. Шимма цхьаьна бен болх: нохчийн меттан хазаллех а, хьал долуш хиларх а хетарг кепе далор. Меттан кхиаран некъех лаьцна диалог. Нохчийн мотт кхиорах а, Іалашбарах а лаьцна хаамаш бийцаре бар. Йукъахь жамІан кеп йалор: тергам а, анализ, а – мотт Іаморан некъаш.
2.	Фонетика, графика, орфоэпи (курсан массо декъехь Іамадо) (3 сахът)	Нохчийн меттан аьзнаш: мукъа/мукъаза, къора/зевне мукъазнаш. Деха а, доца а мукъа аьзнаш. Йеха а, йоца а дифтонгаш из, уо, уьш йазйар а. Нохчийн маттахь ь гІуллакх. ь, ь долчу дешнашкахь (айъа, тетрадь...) аьзнийн а, элпийн а хІоттаман базар. Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар. Аьзнийн а, аьзнийн цхьаьнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахь мукъачу аьзнийн дохалла (нохчийн маттахь жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).	Азнийн классификаци дІайахьа ладаме билгало къастор. Шимма цхьаьна бен болх: тІаьхьабогІучу йукъахь бечу талламца аьзнийн билгалбинчу гуламна классификации йар. Тобанашкахь болх: дешнийн билгалбинчу гуламехь элпийн а, аьзнийн а барам базар. Ша бен болх: билгалдина дешнаш алфавитан къепехь дІайаздар. Дифференциаци йарехула тІедиллар: алфавитан къепехь цІераш дІанисйеш кхочушдинчу тІедилларехь гІалаташ карор. Дешнийн нийса алар а, йазйар къасторхьама нийсайаздаран дошамца болх бар. Дошамашца, справочникашца алфавитах долчу хаарех боьзна болх барехула курсан массо дакъо Іаморехь практикин болх. Мукъачу аьзнийн дохаллина тІехь тергам. Ловзаран кепехь шардар: тайп-тайпанчу предложенешкахь нийса дІадеша дош
3.	Лексика	Дешан лексикин маьІна.	Дешаран диалог: «Мичахь лаха деза цадевза дешнаш?»

² Билгалбина сахътийн барам хьехаман кепехь бу, дешархойн хьашташка, лехамашка хьажина нисбан йиш йолуш бу барам..

	(3 сахът)	Дешан нийса а, тѣдеана а маѣІна (довзийтар).	Дешнийн маѣІнех хъехархочун дийцар. Суъртийн буха тѣхъ дешнийн маѣІнашна тѣхъ тергам. Дошаман статьях лаьцна хъехархочо дийцар, статьян хІоттамна тѣхъ тергам. Ша бен болх: Тетрадь тѣе дешан (билгалдинчу дешнех хаържинчу) дошаман статья схъайазйар. Шимма цхъаьна бен болх: предложенешкахъ нийсачу а, тѣдеанчу а маѣІнашкахъ дешнаш карор.
4.	Дешан хІоттам (морфемика) (7 сахът)	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхъанаораман (гергара) дешнаш; цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхъанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахъ орам къастор (аттачу дешнашкахъ); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна. Цхъанаораман дешнаш а, цхъана дешан кепаш а. Орам, дешхъалхе, суффикс – дешан маѣІне дакъош. -р, - хо, -ча суффиксашца долу дешнаш. Хъастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар (цІа-цІелиг, кема-кемалг,...).	Дешаран диалог: «Муха къастало дешнийн гергарло?» «Орам», «цхъанаораман дешнаш» бохучу кхетамашца болх: Іамат тѣхъ йалийнчу бакъонийн анализ. Ша бен болх: дешнийн билгалбинчу гуламехъ билгалбаьккхинчу орамца дешнаш каро. Шимма цхъаьна бен болх: гергара дешнаш харжар (лахар). (Текстехъ) Гергара дешнаш лахаран Іалашонца текстан анализ. Тобанашкахъ болх: билгалбинчу моѣІарехъ совнаха дош карорна (гучудаккхарна) лерина тѣдиллар кхочушдар (масала, гергарчу дешнийн тобанехъ синоним). Дешан кеп хийцайаларна тѣхъ тергам. Шен чулацамехъ цхъана дешан кепаш йолчу текстаца болх бар: дешан кепаш лахар, дешан кепаш йустар, дешан (дешан хийцало дакъа) кепашкахъ къаьсташ долу дакъа гучудаккхар «Чаккхе» бохучу кхетамца болх: Іамат тѣхъ йалийнчу бакъонан анализ. Практикин болх: Іамат тѣхъ йалийнчу кепаци дош хийцар, цхъана дешан кепашкахъ орам схъакарор а, билгалбаккхар а. Шардар: деллачу дешнашкахъ орам билгалбаккхар а. Ша бен болх: цхъа орам болу дешнаш тобанашка дерзор. Цхъанаораман дешнех а, дешнийн кепех а хъехархочун дийцар. Суффиксийн а, дешхъалхенийн а меттигах а, маѣІнех а кхетор. Тобанашкахъ болх: билгалйинчу кепаци моѣІа чекхбаккхар (- хо, -р, - ча суффиксийн гІоьнца керла дешнаш кхоллар). Цхъаьна бен болх: хъастаран-жимдаран суффиксашца долу дешнаш довзар.

5.	Морфологи (20 сахът)	Цердош: йукъара маъІна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар. Долахъ (фамили, цІе, ден цІе, дийнатиин цІераш, меттигийн цІераш, говзариин, газетиин, журналийн цІераш...) а, йукъара а цІердешнаш. ЦІердешнийн терахъашца хийцадалар. Цхъаллин терахъан а, дукхаллин терахъан а бен кеп йоцу цІердешнаш. ЦІердешнийн классаш. ЦІердешнийн классийн гайтамаш. ЦІердешан дожар. ЦІердешан дожар билгалдаккхар. ЦІердешнийн дожаршца а, терахъашца а хийцадалар.	Дешаран диалог «Муълха къамелан дакъош девза вайна?» Практикин болх: «Къамелан дакъош» таблица хІоттор (цІераш, маъІна, хаттарш, масалш). Суърташца болх: диктант «Молчанка» (цхъаллин а, дукхаллин а терахъехъ цІердешнаш дІайаздар). ЦІердешнийш классашца хийцадаларна тІехъ тергам, дина жамІаш Іамат тІехъ балийнчу хаамца дустар. Шимма цхъаъна бен болх: билгалдинчу цІердешнийн классан гайтам билгалбаккхар. Тобанашкахъ болх: къастийнчу билгалонца (масала, класс йа терахъ) цІердешнаш тобанашкахъ цхъаънатохар. Дожарш довзийтар: цІераш, хаттарш. Практикин болх: предложенешкахъ цІердешнийн дожар билгалдаккхар. Ша бен болх: тайп-тайпанчу дожаршкахъ долчу цІердешнашца предложенеш хІиттор.
		Билгалдош: йукъара маъІна, хаттарш (муха? хъенан? стенан? муханиг?), къамелехъ пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн классашца а, терахъашца а, дожаршца а хийцадалар.	Лаамаза а, лааме а билгалдешнашна тІехъ тергам, бинчу тергаман жамІаш кепе далор, шен жамІаш Іамат тІехъ болчу хаамца дустар. Шимма цхъаъна бен болх: къастийнчу билгалонца (масала, лааме йа лаамаза) билгалдешнаш тобанашкахъ цхъаънатохар. Тобанашкахъ болх: билгалдешнаш дожаршца легор. Дешаран диалог: «Дерриг билгалдешнаш хийцалой-те классашца а, терахъашца а?». Шардар: делла билгалдешнаш классашца а, терахъашца а хийцар.
		ЦІерметдош (йукъара кхетам). Йаххыйн цІерметдешнаш а, къамелехъ царах пайдаэцар а. Текстехъ цхъана дешан ца оышу йух-йуха далор дІадаккхархъама, йаххыйн цІерметдешнех пайдаэцар.	Текстехъ цІерметдешнийн гІуллакхна тІехъ тергам. Практикин болх: текстехъ йух-йуха далийна цІердешнаш догІучу йаххыйн цІерметдешнашца хийцарехула, текст нисйар. Тобанашкахъ болх: текстехъ цІерметдешнех пайдаэцар догІуш хилар къастор, цІерметдешнех пайдаэцар дика нисцадаларехула долу къамелан гІалаташ гучудахар.

		Хандош: йукъара маъІна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп. Хандешан карара, йахана, йогІу хан.	Практикин болх: шеца хандешнаш хиларна текстана анализ йар. Ловзаран кепехъ шардар: «Совнаха дош караде (хандешан билгалзачу кепара дешнаш)».
		ДештІаьхъе (карладаккхар). ДештІаьхъенаш тІе, чу, церан дешхъалхенех (тІе-, чу-) къастар.	Шимма цхъаьна бен болх: хандешнаш хенашца тобанашка дерзор. Кхоллараллин болх: хандешан хан а хуьйцуш, текст хийцар. ДештІаьхъенашца а, дешхъалхенашца а йолчу предложенешна тІехъ тергам. ДештІаьхъенийн а, дешхъалхенийн къаьсташ йолчу башхаллех жамІ дар, Іамат тІехъ балийнчу хаамца иза дустар. Дешаран диалог: «Муьлхачу къамелан дакъошца доттагІалла леладо дештІаьхъено?» Цхъаьна бен болх: предложенешкахъ (атта меттигашкахъ) дештІаьхъенаш а, дешхъалхенаш а йовзар.
		Ца, ма дакъалгаш а, церан маъІна а.	Предложенешкахъ ца, ма дакъалгашна тІехъ тергам, тергаман жамІаш кепе далор.
6.	Синтаксис (9 сахът)	Предложени. Дешнийн цхъаьнакхетар. МаъІнийн (синтаксисан) хаттарийн гІоьнца предложенехъ дешнашна йукъара уьйр билгалйаккхар. Предложенин коьрта меженаш: подлежащи, сказуеми. Предложенин коьртаза меженаш (тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржаза а предложенеш. Хуттург йоцчу а, а хуттургаца йолчу а предложенин цхъанатайпанчу меженашна тІехъ тергам.	Комментари йарехула тІедиллар кхочушдар: предложенешкара, цхъанна тІера вукхунна маъІнийн хаттар хІотто тарло, шишша дош схъайазде. Предложенехъ дешнийн уьйрахъ хьехархочун дийцар. «Дешнийн цхъаьнакхетар» боху кхетам йукъабалор. Ша бен болх: маъІнийн хаттарийн гІоьнца предложенешкарчу дешнашна йукъара уьйр къастор. Аларан Іалашонехула а, эмоцин изшарехула а предложенийн кепехъ долу хаарш карладахарна тІехъажийна йолу дешаран диалог. Дифференциаци йарехула тІедиллар: предложенешна классификаци йархъама билгало къастор. Шардар: текстехъ йеллачу характеристикашца йогІу предложенеш карор. Тобанашкахъ болх: предложенеш а, церан характеристикаш (аларан Іалашо, эмоцин изшар) а цхъаьнайалор. Ша бен болх: текстера дийцаран, хаттаран, тІедожоран предложенеш схъайазйар. Шимма цхъаьна бен болх: предложенийн классификаци кхочушйар. Йукъахъ предложенин коьрта меженаш билгалйахаран алгоритм

			хЮттор. Подлежащеш а, сказуемеш а карорехула шардарш. Хуттург а йолчу а, хуттург йоцчу а цхъаьнатайпанарчу меженашца йолчу предложенешна тІехь тергам. Текстехь цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш карорна, комментари йарехула тІедиллар кхочушдар. Шимма цхъаьна бен болх: предложенин цхъанатайпанчу меженийн моґІа чекхбаккхар. Кхоллараллин тІедиллар: цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хІиттор. Предложенешна тІехь тергам: «йаьржина», «йаржаза предложенеш» кхетамаш йукьабалор.
7.	Орфографи а, пунктуаци а (14 сахьт)	Орфографин син иралла нийсайаздаран ґІалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хЮттийна а, билгалйаьхна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а). Нийсайаздаран (орфографин) дошамах дешан нийсайаздар къастош (нисдеш) пайдаэцар. Нийсайаздаран бакьонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цІерашкахь (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш, говзарийн, журналийн, газетийн... цІераш) а, йукьарчу цІерашкахь я, яь, ю, юь, е элпийн нийсайаздар (карладаккхар а, тІечІагдар а); йеха а, йоца а из, уо дифтонгийн нийсайаздар; чаккхенгахь -г, -к элпаш долчу цІердешнашкахь а йа и элп йаздар; дешан чаккхенгахь шала мукьаза элпаш йаздар (дитт, мотт, балл...); нохчийн меттан шатайпа мукьаза элпаш нийсайаздар (ккх, ккь, чкІ,...); дешан чаккхенгахь н элп йаздар; дештІаьхьенаш йаххьийн цІерметдешнашца къаьстина йаздар; дакъалгаш ца, ма хандешнашца къаьстина йаздар; й, ь, ь элпашца долу дешнаш сехьадахар; шала мукьазчу элпашца (лл, тт, сс...) долу	Дешаран диалог: «Нийсайаздаран хьесап кхочушдарехь шен дарийн план муха хЮтто йеза?», диалоган жамІехь Іамийна бакьонаш талларехь дарийн хьал-тІаьхьалла карлайаккхар. ХІокху классехь Іамочу нийсайаздаран бакьонех пайдаэцаран алгоритмийн моделахь хІиттор, хІиттийнчу алгоритмех пайдаэцар. Тобанашкахь болх: дешнаш Іамийнчу бакьонашца (масала, чаккхенгахь -г, -к долу цІердешнаш) тобанашкахь цхъаьнатохар. Шимма цхъаьна бен болх: нийсайаздаран ґІалатан (масала, нохчийн меттан шала шалха элпаш йаздар (ккх, ккь, цкь...)) тайпане хьаьжжина, дешнаш тобанашкахь цхъаьнатохар. Текстана, билгалйинчу бакьонца догІу дешнаш чулацамехь хиларна, комментари а йеш, анализ йар. Билгалйолчу бакьонна долу дешнаш йукьа а далош, предложенийн моделахь хІиттор. Таллам кхиорна шардар: нийсайаздаран ґІалаташ карор. Нийсайаздаран хьесап кхочушдаран шен жамІан мах хадор, тексташ схьайазйарехь а, олуш дІайазйарехь а ґІалаташ изшорхьама, хьехархочун ґІоьнца шен дараш нисдар (корректировка). Проектан тІедиллар: халачу дешнийн (йаздар ма-аьлла дагахь ца лаьтгачеран а, дІайазйарехь даим а шеконаш кхоллалучеран а,) шен дошам хЮттор. Нийсайазйаран коьчал тІечІагІйан шардарш харжарехь, шен таронийн мах хадор харжа хьал кхоллар.

		дешнаш сехьадахар; шалхачу шала мукъазчу элпашца (ккх, ткъ, чкъ...) долу дешнаш сехьадахар; цӀердешнийн дукхаллин терахьан чаккхе; дештӀаьхьенийн нийсайазйар; <i>ца, ма</i>, дакъалгашца дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар.	Кхин тӀе хааман хьостанех пайдаэцар оьшу проблемни хьал: нийсайаздаран дошамца дешнийн йаздар нисдар (цу йукъахь электронни носитель тӀехь йерш). Проектан тӀедиллар: билгалйинчу бакъонашна максимале барамехь дешнаш йукъа а далош, шен тексташ кхоллар. Проектан тӀедиллар: билгалйинчу бакъонна шен дешнийн диктанташ хӀиттор.
8.	Къамел кхиор (8 сахьт)	Къамелан этикетан норманаш: барта а, йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, Ӏердахаран а тӀекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехь а, дискуссехь а шена хетарг кепе дало, тӀечӀагӀдан; барт бан а, цхьаьна гӀуллакхдарехь йукъарчу сацамна тӀетан а; шимма цхьаьна, тобанашца болх кхочушбеш, дарашна тӀехь таллам (контроль) бан (барта уьйр йан) гӀо ден къамелан гӀирсаш. Нохчийн мотт ца хуучу нахаца тӀекере лелоран хьелашкахь къамелан этикетан башхаллаш. Текстан план. Текстан план хӀоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххьийн цӀерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гӀоьнца текстехь предложенийн уьйр. Текстехь коьрта дешнаш. Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхӀоттор, оьлайар) къастор (билгалдахар) а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а. Кехатан, дӀакхайкхоран (объявленин) жанр. Массара цхьаьна йа ша хӀоттийнчу планаца текст схьайийцар. Талламан, довзийтаран йешар.	Дешаран диалог: «Муха къаьста текстан тема а, текстан коьрта оьйла а? Муха къасто йеза текстан тема? Текстан коьрта оьйла муха къасто йеза?». Йеллачу текстийн тема а, коьрта оьйла а къасторехь коментари йарехула тӀедиллар кхочушдар. Дифференциаци йарехула тӀедиллар: текстан тема а, коьрта оьйла а къасторехь гӀалаташ карор. Практикин болх: предложенийн кьепе талхийнчу текстийн анализ а, нисйар (корректировка) а. Практикин болх: текстехь маьӀнийн йукъахдитарш карор. Цхьаьна текстан план хӀоттор. Шимма цхьаьна бен болх: билгалйинчу текстан план хӀоттор. Тайп-тайпанчу тайпанан (дийцар, суртхӀоттор, оьлайар) цхьана темина йолчу кхаа текстана тӀехь тергам, текстийн хӀора тайпанан башхаллах жамӀийн кепаш йалор. Кхочушбинчу тергаман жамӀаш «Текстийн кхо тайпа» цӀе йолу таблица хӀотторехь цхьаьнадалор, таблицехь гойту тексташ йустаран хӀара параметраш: «Текст кхолларан Ӏалашо», «Текст хӀотторан башхаллаш», «Меттан гӀирсийн башхаллаш». Тобанашкахь болх: хӀора билгалдинчу хьолаца уггар догӀу текстан тайпа харжар («Текстийн кхо тайпа» цӀе йолчу таблица тӀе а тевжаш). Кхоллараллин тӀедиллар: тайп-тайпанчу тайпанийн барта а, йозанан кепахь а тексташ (суртхӀоттор, оьлайар, дийцар) хӀиттор (кхоллар). Практикин болх: хӀоттийнчу коммуникативни хьесапе хьаьжжина, къамелан алар хӀоттор. Текере кхочушйечу хенахь шен къамелан куьлтурин (обздангаллин) ша шен мах хадор.

			Кхоллараллин белхаш: къамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ кхоллар. Къамелан тренинг: тобанан белхан, бинчу тергаман, кхочушбинчу мини-талламан, проектан тӀедилларан жамӀех доккху доцу къамел дар кечдар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 3 сахът			

4 класс (68 сахът)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гӀуллакхдаран коьрта кепаш
1.	Нохчийн маттах болу хаамаш (1 сахът³, курсан массо декъехь дӀахьо Iамор)	Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна. Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.	Iаморан диалог: «XIора халкъана шен мотт ларбар мехала (ладаме) xIунда ду? 2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин законан (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.) статьяш йукъарчу хӀолехь йешар: «2 статья. Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттанаш «1.Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттанаш ду оьрсийн а, нохчийн а меттанаш. Нохчийн а, оьрсийн а меттанийн пачхьалкхан статус хиларо Нохчийн Республикехь дехаш долчу Россин Федерацин кхечу къаьмнийн шайн мотт кхиорехь а, цунах пайдаэцарехь а йолу бакъонаш ца изъшайо». <i>(«1. Государственными языками Чеченской Республики являются русский и чеченский языки. Статус чеченского и русского языков как государственных не ущемляет права других народов</i>

³ Билгалбина сахътийн барам хьехаман кепехь бу, дешархойн хьашташка, лехамашка хьаьжжина нисбан йиш йолуш бу..

			<i>Российской Федерации, проживающих в Чеченской Республике, в использовании и развитии своих языков»).</i> Хъехархочун «Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна» темина дийцар-кхетор. Россин меттанийн шортенан тайп-тайпаналех а, хІора халкъан дахарехь ненан меттан маъІнах а ойланаш кепе йалор кхочушден Іаморан диалог. Лингвистикин мини-талламан, проектан тІедилларан, мотт Іаморан методех санна, пайдаэца таро хилар дийцаре дар. Іаморан диалог «Муха харжа деза мини-таллам, проектан тІедиллар кхочушдарехь хааман хьоста?». «Текст», «Фонетика, графика, орфоэпи», и.д.кх. дакъошкахь, шайш кхочушдарехь текстан, графикин, озан хаамна, дешаран хьесапца догІуш, анализ йан хаар кхиадо практикин белхаш. Курсан массо дакъошкахь, йалийнчу кепашна тІе а тевжаш, цхьаьна ден а, ша ден а проектан тІедахкарш кхочушдар.
2.	Фонетика, графика, орфоэпи (2 сахьт, курсан массо декъехь дІахьо Іамор)	Йеллачу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан аьзнийн-элпийн таллам. Къамел даран (говорение) а, йешаран а процесехь нийса интонаци (изшар). Аьзнийн, аьзнийн цхьаьнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахь, хІинцалерчу нохчийн литературни меттан норманашца йогІу, йохалла (Іаматехь Іамочу дешнийн кІеззиг масалшна тІехь).	Йешначу текстан чулацамах кхетар. Іаморан диалог «Муьлхачу билгалонашца аьзнийн характеристика йан хаьа вайна?». Шимма цхьаьна болх бар: йеллачу билгалонашца аьзнийн барта характеристика кхочушйар. Аьзнийн-элпийн талламна йеллачу алгоритмана цхьаьна анализ кхочушйар. Практикин болх: деллачу дешнийн аьзнийн-элпийн таллам дІабахьар.
3.	Лексика (3 сахьт)	Къамелехь синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тІехь тергам. Къамелехь дешнийн чІагІделлачу цхьаьнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тІехь тергам (довзийтар).	Іаморан диалог «Стенна оьшу дешнаш?» Комментареш а йеш, тІедиллар кхочушдар: текстан предложенера йукъахдитар долчохь хІотто синонимийн могІарера догІу дош харжар, шен харжамах кхетор. Тобанашкахь болх: дидактикин текстаца болх, предложенешкахь дешнаш догІуш хиларан анализ, дешан харжам дика ца нисбелла меттигаш карор, карийна гІалаташ нисдар (уггар нийса синоним харжар). Суьрташца болх: суьрташ шайца догІучу фразеологизмашца цхьаьнадалор.

			Шимма цхъаьна бен болх: фразеологизмаш а, церан маьІнаш а цхъаьнадалор. Тобанашкахь болх: тексташкахь фразеологизмаш лахар. Кхоллараллин тІедиллар: фразеологизман хІоттамна йукъа догІучу дешнийн маьІнех ма-дарра кхетаран буха тІехь забарийн шайн суьрташ кхоллар (дахкар).
4.	Дешан хІоттам (морфемика) (3 сахьт)	Хийцалучу дешнийн хІоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахь орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Іамийнарг карладаккхар). Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).	Іаморан диалог: «Дешан муьлха дакъош девза вайна?», диалог дІайахарехь дешан дакъойх Іамийнарг карладоккху (маьІна, къасторан некъ, билгалдаккхаран некъ). Дешан лард йовзийтар, «дешан лард» кхетам йукъабалор. Цхъаьна гІуллакхдар: дешан хІоттамца таллам баран алгоритм хІоттор. Шардар: хІоттийнчу алгоритмаца дешан хІоттамца таллам бар дІадахьар. Шимма цхъаьна бен болх: дешан хІоттамна бинчу талламехь гІалаташ лахар. Вовше таллам а беш, хІораммо ша кхочушбен болх: далийнчу дешнийн лард къастор. Іаморан диалог: «Муьлхачу дешнех ала мегар ду чолхе дешнаш?». «Чолхе дешнаш» кхетам йукъабалор. Цхъаьна бен болх: далийнчу дешнашна йукъахь чолхе дешнаш карор.
5.	Морфологи (27 сахьт)	Коьрта а, гІуллакхан а къамелан дакъош (йуьхьанцара довзийтар). ЦІердош. ЦІердешнийн легар. 1, 2, 3, 4-чу легарийн цІердешнаш. Долахь цІердешнийн легар (цІераш, фамилеш).	«Къамелан дакъош» таблицаца болх, таблицин чулацаман анализ. Тобанашкахь болх: дешнаш тобанашкахь цхъаьнатоха бух карор (къастор) (тобанашка дерзорхьама тайп-тайпанчу билгалонех пайдаэца мега, масала: къамелан дакъошца; цІердешнашна - классашца, терахьашца, легаршца, хандешнашна - хаттаршца, хенашца). Практикин болх: цІердешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Шардар: дешнаш а, церан грамматикин характеристикаш а цхъаьнайалор. Работа в парах: цІердешнаш тайп-тайпанчу баххашца тобанашка дерзор.
		Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар.1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хьенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш).	

		Терахьдош. Масаллин а, роґаллин а терахьдешнаш.	Шардар: текстехь билгалйинчу грамматикин характеристикашца цӀердешнаш карор. Дифференцированни тӀедиллар: цӀердешнийн моґларехь совнах цӀердош карор – тобанехь кхечу дешнийн йолу грамматикин билгалонех муьлхха а цхьаь йоцу цӀердош. Практикин болх: билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Комментареш а йеш, билгалдешан кеп цӀердешан кепача цхьаьнайалоран тӀедиллар кхочушдар. Тобанашкахь болх: дидактикин текстан анализ, текстехь лааме а, лаамаза а билгалдешнаш карор. Практикин болх: хандешан грамматикин билгалонаш къастор. Комментарешца тӀедиллар кхочушдар: хандешнаш а, церан грамматикин характеристикаш цхьаьнайалор. Тобанашкахь болх: хандешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар (хенашца а, билгалзачу кепача). тӀедиллар цхьаьна кхочушдар: текстехь хандешнаш хиларехула анализ. Куцдешнашна тӀехь тергам: маьІна билгалдар. Практикин болх: цӀердешнийн, билгалдешнийн, хандешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Дифференцированни тӀедиллар: цӀердешнийн, билгалдешнийн, хандешнийн грамматикин билгалонаш къасторехь ґалаташ лахар. Практикин болх: кхетам (легар, хандешан билгалза кеп, терахь, и. д. кх.) шен йоцучу характеристикаца цхьаьнабалор.
		ЦӀерметдош. Йаххьийн цӀерметдешнаш (карладаккхар). Цхьаллин а, дукхаллин а терахьан йаххьийн цӀерметдешнийн дожаршца хийцадалар.	
		Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йоґлу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар.	
		Куцдош (йукъара кхетам). МаьІна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.	
		ДештӀаьхье. Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахь хуттургаш. Дакъалгаш <i>ца, ма</i> , церан маьІна.	
6.	Синтаксис (9 сахьт)	Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а, церан тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан ґалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран, тӀедожоран); синхаамийн изшаре (айдаран а, айдаран йоцу а) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (ґамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам. Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а.	Предложени, дешнийн цхьаьнакхетар, дош дустарца а, церан тераллин а, башхаллин а баххаш далорца а, дӀахьош йолу ґаморан диалог. Тобанашкахь болх: аларан ґалашоне а, эмоцин изшаре а хьаьжжина предложенийн классификаци. Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам. Цхьалхе а, чолхе а предложенийн башхаллашна тӀехь тергам. Шардар: къаьсттинчу билгалонца предложенеш тобанашка йерзор. Цхьаьна ґуллакхдар: дешнийн цхьаьнакхетарш а, предложенеш а хӀиттор.

		Цхъанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (иэшар). Цхъалхе, чолхе предложени (йовзийтар). предложение (ознакомление).	Практикин болх: Iамийна кхетамаш (предложенин цхъанатайпанара меженаш, чолхе предложени) масалшца цхъаьнабалор.
7.	Орфографи а, пунктуаци а (9 сахьт)	Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, схъакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а). Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар къастош (нисдеш), пайдаэцар. Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешхъалхенийн цхъаьна а, къаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхъаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хъаьркаш. Шина цхъалхечу предложенех лаьттаху чолхечу предложенехь сацаран хъаьркаш (тергам).	ХIокху классехь Iамочу нийсайаздаран бакъонех пайдаэцаран алгоритмийн моделаш хIиттор, хIиттийнчу алгоритмех пайдаэцар. Текстана, билгалйинчу бакъонца догIу дешнаш чулацамехь хиларна, комментари а йеш, анализ йар. Таллам кхиорна шардар: дидактикин текстаца болх беш, дешнийн йаздар нийсайаздаран (орфографин) норманашца догIуш хилар къастор, нийсайаздаран (орфографин) гIалаташ карор. Тобанашкахь болх: дешнашкахь гIалаташ карор а, гIалат динчу меттахь дилла деза элп харжарх кхетор а. Шимма цхъаьна бен болх: пайдаоьцучу бакъонийн тайпанца дешнаш тобанашкахь цхъаьнатохар. Тобанашкахь болх: йаздар Iамийнчу бакъонашца кхето таро йолу дешнаш тобанашкахь цхъаьнатохар. Нийсайаздаран (орфографин) хьесап кхочушдаран шен жамIан мах хадор, тексташ схъайазйарехь а, олуш дIайазйарехь а гIалаташ иэшорхъама хьехархочун гIоьнца шен дараш нисдар (корректировать дар). Проектан гIедиллар: халачу дешнийн шен дошам хIоттор (йаздар ма-аьлла дагахь ца лаьттаху, йиллина шеконаш кхоллалучу, и.д.кх. дешнийн). Шен таронийн мах хадоран хъал кхоллар: нийсайазйаран коьчал тIечIагIйан шардарш харжар. Кхин тIе хааман хьостанех пайдаэцар оьшу проблемни хъал: нийсайаздаран дошамца дешнийн йаздар нисдар (цу йукъахь электронни носитель тIехь йерш). Проектан гIедиллар: билгалйинчу бакъонашна максимале барамехь дешнаш йукъа а далаш, шен тексташ кхоллар. Проектан гIедиллар: билгалйинчу бакъонна шен дешнийн диктанташ хIиттор. Дешнийн дIайаздаран нийса хилар ша таллар, нийса ца йаздина дешнаш карор а, шен гIалаташ нисдар а.

			Йаздар нийса хиларан бух абалорехь, нийсайаздаран коьчал тIехь бинчу тергаман жамI дарехь барта алар.
8.	Къамел кхиор (8 сахът)	Барта а, йозанан а тIекеренан хъелаш (кехат, декъалваран открытка, дIакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цIарехь текстан тема йа коьрта ойла гайтар. Йозанан къамелан нийса хилар, хъал долуш хилар, исбаьхьалла а тидаме а оьцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисйар. Схъайийцар, дIайазйар (текстан барта а, йозанан кепяхь а ма-йарра схъайийцар, текстан барта хоржуш схъайийцар). Сочинени йозанан белхан тайпа санна. Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехь гучу кепехь балийна хаам лахар. Текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалхечу жамIийн кепаш йалор. Текстехь болчу хааман интерпретаци а, жамIдар а.	Тобанашкахь болх: текстана анализ йар, Iалашонца а, тIекеренан хъелашца а меттан гIирсийн харжар нийсачу буха тIехь хилар. Шимма цхьаьна бен болх: текстан анализ а, цуьнан чулацамехь маьIнин гIалаташ карор а. Кхоллараллин тIедахкарш: тайп-тайпанчу тайпанийн барта а, йозанан кепяхь а тексташ (суртхIоттор, ойлайар, дийцар) кхоллар. Практикин болх: билгалдинчу хьолаца йогIу жанр харжар а, кехат, декъалваран открытка, дIайаздарш (записки) йаздар а. Кхоллараллин тIедиллар: цхьана темина тайп-тайпанчу тайпанийн тексташ хIиттор (суртхIоттор, дийцар, ойлайар). Практикин болх: йешначу книгина отзыв (хетарг) йазйар. Тобанашкахь болх: маьIнийн гIалаташ долу текст нисйар (корректировать йар). Тедиллар цхьаьна кхочушдар: критерешца текстийн анализ: нийса, хъал долуш хилар, къаьсташ хилар (исбаьхьалла). 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан. Iамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов барам боцу тексташ олуш дIайазйан. Изложенешна а, сочиненешна а тIехь болх беш шен дарийн анализ, шен дараш йалийнчу алгоритмашца дустар. Iаморан хьесап кхочушдар нийсахиларан ша шен мах хадор: шен текст йуьхьанцарчу текстаца (изложенешкахь) а, билгалйинчу темица (сочиненешкахь) а йустар. Практикин тIедиллар: Iаморан-практикин хьесап кхочушдархьама хаам схъаэцаран хьоста харжар (дошаман, справочникан билггал цхьа тайпа). Кхоллараллин тIедиллар: гуш-хезаш гIеххьа (кIеззиг) къамел дарна кечам.
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 6 сахът			

Дешаран-методически а, хаамийн-ресурсийн а кхачойар

Дешаран-методически пособиш

1. Абат. Белхан тептар. 1 класс.
2. Берийн бошмашна а, юьхьанцарчу классашна а лерина хрестомати. (Хлоттийнарг. С. Э. Эдилов. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 320 аг1о.
3. Нохчийн мотт. Белхан тептар. 2 класс.
4. Нохчийн мотт. Белхан тептар. 3 класс.
5. Нохчийн мотт. Белхан тептар. 4 класс.
6. РТБ. Нохчийн мотт. 4 класс. Жам1ан белхаш: 12 вариант (Региональни талламан белхаш. Нохчийн мотт. 4 класс. Жам1ийн белхаш: 12 вариант + хьехархочунна йуххедиллар) /Абдурзаков Ш. И., Дашаева Л. Х., Дудаев С. А.-Х., Тутаева С. Л., Хунарикова П. А.– Соьлжа-Г1ала, 2018 – 80 аг1о + 1 брош. (48 аг1о).
7. Эдилов С. Э. Ловзуш, Iема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. – Соьлжа-Г1ала: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 аг1о.

Гилманан литература

8. Нохчийн меттан коьрта бакъонаш / Джамалханов З. Д., Мациев А. Г., Овхадов М. Р., Халидов А. И., Вагапов А. Д., Умхаев Х. С., Бадаева А. С., Ирезиев С.-Х. С.-Э., Абдулкадыров А. Т., Юнусов Х. И., Солтаханов И. Э., Дадаев С.-Х. П., Султанов З. А. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2022. – 64 аг1о.
9. Эдилов С. Э. Нохчийн мотт а, керла технологеш а – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 285 аг1о.

Методически литература

10. Айдамирова М. А. Г1екхуьучу чкьурана культурин-историн т1аьхьало йовзийатехь музейн г1уллакх. Дешаран пособи. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 89 аг1о.
11. Джамбеков Ш. А. Нохчийн фольклор. – Соьлжа-Г1ала: Нохч-Г1алг1айн издательско-полиграфическои цхьаьнакхетаралла «Книга», 1991. – 592 аг1о.
12. Джамбеков О. А., Джамбекова, Т. Б. Нохчийн халкъан барта кхолларалла. – Махачкала: «Алеф» (ИП «Овчинников»), 2012. – 427 аг1о.
13. Эдилов С. Э. Изложенина 1амор. Хьехархочунна г1оьнна методически пособи. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 240 аг1о.
14. Эдилов С. Э. Сочиненина 1амор. Хьехархочунна г1оьнна методически пособи. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 160 аг1.
15. Эдилов С. Э. Дешаран пособи. Нохчийн меттан практикум. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2020 г. – 320 аг1о.

Дошамаш

16. Абдулкадырова Р. А. Йуьхьанцарчу ишколана суьртийн нохчийн-оьрсийн-ингалсан дошам. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 152 аг1о.

17. Вагапов А. Д. Нохчийн меттан географически терминийн дошам. – Сольжа-ГӀала: ГУП «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2008. – 190 аӀо.
18. Вагапов А. Д. Нохчийн меттан этимологин дошам. Том 1. – Махачкала: «Алеф» (ИП «Овчинников»), 2019. – 301 аӀо.
19. Мадиев А. Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. – М.: ГИИ НС, 1961. – 625 а.
20. Умархаджиев С. М., Астемиров А. В., Асхабов Х. И., Бадаева А. С., Вагапов А. Д., Израилова Э. С., Султанов З. А. Оьрсийн-нохчийн, нохчийн-оьрсийн компьютерни лексикин дошам – Сольжа-ГӀала: НР 1Н, 2017. – 238 аӀо.

Хаамийн ресурсаш

21. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка) // URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/> (хьаьжна: 03.10.2022 ш.)
22. Дешаран портал «Нохчийн электронан ишкол» // URL: <https://desharkho.ru/> (хьаьжна: 03.10.2022 ш.)
23. Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам «Дикдошам» // URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru/> (хьаьжна: 03.10.2022 ш.)

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цӀераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	Абатал хьалхара мур	7	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		7	0	0	
2.1.	Деша а, йаздан а 1амош болу абатан мур	50	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

Дерриге:		50	0	0	
3.1.	Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхьара мур	11	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		11	1	0	
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	1	0	

**Нохчийн меттан тематикин планировани
2 класс**

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Маттах лаьцна йукъара хаамаш				
1.1	Мотт адамийн тIекеренан коьрта гIирс а, къоман культурин хилам а санна.	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
1.2	Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп- тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
Декъехула дерриг сахъташ		4	0	0	
Дакъа 2. Фонетика, графика, орфоэпии					
2.1.	Аьзнийн маьIна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш довзар	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.
2.2	Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.3	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (аь – аь, оь – оь, уь – уьй) а, уьш элпашца билгалйар а (аь, оь, уь, яь, юь). Я, яь, ю, юь, е(ё) элпашца дешнаш.	1	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/

2.4	Э, е элпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. Й элпаца долу дешнаш.	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
2.5	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (<i>ɔI, κI, кь, кх, nI, mI, xI, хь, цI, чI, I</i>) а, уыш элпашца билгалйар а. <i>Щ, ь, ы, ф</i> элпашца долу дешнаш.	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.6	Шеконца [<i>овь</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хеза дешнаш нийсайаздар	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.7	Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхъаьнакхетарш дерш а цхъаьна).	2	1	0	ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
2.8	Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар. Элпийн боцу графин гIирсаш: дешнашна йуккъехь кIайдарг, сехъадаккхаран хъаьрк, абзац (цIен могIа), сацаран хъаьркаш (Iамийнчун барамехь).	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
Декъехула дерриг сахъташ		13	1	0	
Дакъа 3. Лексика					
3.1.	Дош декаран а, маьIнин а цхъаалла санна. Дешан лексикин маьIна (йукъара кхетам).	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
3.2	Текстехула дешан маьIна билгалдаккхар йа дошаман гIоьнца маьIна нисдар.	1	0	0	www. urok95/ru.
3.3	ЦхъанамашIинийн а, дукхамашIинийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).	1	0	0	www. desharkho.ru

3.4	Къамелехъ синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тІехъ тергам.	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
Декъехула дерриг сахъташ		5	0	0	
Дакъа 4. Дешан хІоттам (морфемика)					
4.1.	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна	1	0	0	www. desharkho.ru
4.2.	Цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш	1	0	0	www. urok95/ru.
4.3	Дешнашкахъ орам къастор (аттачу меттигашкахъ).	1	0	0	www. desharkho.ru
Декъехула дерриг сахъташ		3	0	0	
Дакъа 5. Морфологи					
5.1	Цердош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («мила?», «хІун?»), къамелехъ пайдаэцар.	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.2	Йукъара а, долахъ а цІердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш).	1	1	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.3	Хандош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»), къамелехъ пайдаэцар.	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.4	Билгалдош.	2	0	0	www. desharkho.ru
5.5	ДештІахъе. Уггар йаържина дештІахъенаш: <i>тІе, тІера, чу, чуъра, кІел</i> , и.д.кх.	1	0	0	www. urok95/ru.
Дерриг:		7	1	0	

Дакъа 6. Синтаксис					
6.1	Предложени. Предложенехъ дешнийн къепе; предложенехъ дешнийн уьйр (карладаккхар).	1	0	0	www.desharkho.ru www.urok95/ru.
6.2	Аларан Іалашоне хъаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тедоджоран предложенеш.	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
6.3	Синхаамийн изшаре (эмоцин окраске) хъаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (изшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш	1	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95/ru.
Дерриг:		4	0	0	
Дакъа 7. Орфографи а, пунктуаци а					
7.1	Морфологи лингвистикин дакъа санна Предложенин йуьххъехъ а, долахъ цІерашкахъ а доккха элп (цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш);	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95/ru.
7.2	Предложенин чаккхенгахъ сацаран хъаьркаш; дош цхъана могІарера вукху могІаре сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95/ru.
7.3	Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахъ цІерашкахъ доккха элп: цІераш, фамилеш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш; йукъарчу цІерашкахъ а, кхечу къамелан дакъошкахъ а (нохчийн меттан дешнашкахъ) <i>я, яь, ю, юь, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар, тІеэцначу (йукъарчу) дешнашкахъ <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар.	3	1	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95/ru.
7.4	ТІеэцначу дешнашкахъ (долахъ цІерашкахъ) <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар.	1	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/

7.5	Нохчийн меттан мукъазчу элпийн (къ, кI, кх, гI, и.д.кх.) нийсайаздар	2	0	0	www. urok95/ru.
7.6	Шеконца [овв], [ой], [эв] хезачу дешнийн нийсайаздар (-эв,-авв,-ев); и, ь, ы, ф элпашца долчу дешнийн нийсайаздар;	2	0	0	www. desharkho.ru
7.7	Деха мукъа и, уь хезачохъ й элп йаздар; дештIаьхьенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.	3	0	0	www. desharkho.ru
Дерриг:		15	1	0	
Дакъа 8. Къамел кхиор					
8.1	Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехъ дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и.	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
8.2	Къамелан диалоган кеп практикехъ карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахъ къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар.	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
8.3	Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор	1	0	0	www. urok95/ru.
8.4	Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маъIнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тIаьхьалла; текстехъ кхочушхилла йаьлла ойла гайтар.	1	0	0	www. desharkho.ru
8.5	Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар).	2	0	0	www. urok95/ru.

8.6	Текстийн тайпанах: суртхоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуухьанцара довзийтар). Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.	2	0	0	www. desharkho.ru
8.7	Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонација (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар. Хаттаршна тIе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.	2	0	0	www. urok95/ru.
Дерриг:		10			
Резервни хан		7			
Программин сахьтийн йукъара терахь		68	3	0	

Нохчийн меттан тематикин планировани

3 класс

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а ц1ераш.	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
Дакъа 1. 1амийнарг карладаккхар.					

1.	Къамел. Текст. Предложени. Доларчу ц1ерашкахь доккха элп йаздар. Цхъанаораман дешнаш.	4	1		https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiy n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosha m/ru/
Дерриг:		4	1		
Дакъа 2. Аьзнаш а, элпаш а.					
2.	Аз а,элп а вовшех муха къаьста? Аьзнаш а, элпаш а. Дош. Дешдакъа. Дош сехьадаккхар. Деха а, доца а мукъа аьзнаш. Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш. Къасторан хьаьркаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Дешан чаккхенгахь –Н йаздар.	11	1	1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiy n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosha m/ru/
Дерриг:		11	1	1	
Дакъа 3. Предложени.					
3.	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш. Айдаран предложени. Т1еч1аг1дар. Подлежащи а, сказуеми а. Предложения, дешнийн цхъанакхетарш а. Текст.	10	0	1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiy n-tezaurus/

					https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10	0	1	
Дакъа 4. Дешан х1оттам.					
4.	Орам. Орамехъ шалха мукъаза элпаш йаздар. Чаккхе. Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш йаздар. Дешхьалхе. Дешхьалхе а, дешт1аьхье а. Суффикс.	9	1	2	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		9	1	2	
Дакъа 5. Къамелан дакъош.					
5.	Къамелан дакъош. Ц1ердешнийн терахьаш.	3	0	0	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru
Дерриг:		3	0	0	
Дакъа 6. Ц1ердош.					
6.	Ц1ердош. Доккхачу элпаца йазден Ц1ердешнаш. Ц1ердешнийн терахьашца хийцадалар. Ц1ердешнийн классаш. Ц1ердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар). Т1еч1аг1дар.	7			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

					https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7			
Дакъа 7. Билгалдош.					
7.	Билгалдош. Дуьхьал маъла долу билгалдешнаш. Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш. Билгалдош тӀечлагӀдар.	4			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4			
Дакъа 8. Хандош.					
8.	Хандош. Хандешнийн хенашца хийцадалар. Хандешан билгалза кеп. Хандешнашца ЦА, МА нийсайаздар.	7	1		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7	1		
Дакъа 9. Шарахь 1амийнарг карладаккхар.					
9.	Текст. Дешан хӀоттам. Къамелан дакъош. Аьзнаш а, элпаш а. ЦӀердешнийн дожарш.	4			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru

					https://ps95.ru/nohchiy-n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4			
10.	Сочинени	1			
	Изложени	3			
	Талламан белхаш	4			
	Тгера схъайазйар.	1			
Дерриг		9			
Программин сахътийн барам		68			

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

4 КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цгераш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	1амийнарг карладаккхар	18	2	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru

					ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		18	2	1	
2.1.	Ц1ердош	13		1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		13		1	
3.1.	Билгалдош	8	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		8	1	0	
4.1.	Терахьдош	2	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		2	0	0	
5.1	Ц1ерметдош	3	0	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		3	0	1	
6.1	Хандош	8	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		8	0	0	
7.1	Чолхе предложенеш	1	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		1	0	0	

8.1	Төдөрзэр	1	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		1		0	
9.1	1амийнарг карладаккхар, т1еч1аг1дар.	7	1	0	
Разделан жам1:		7	1	0	
10.1	Сочинени	1			
10.2	Изложени	2			
10.3	Талламан белхаш	4			
Разделан жам1:		7			
Программин сахътийн барам		68			

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
Абатал хьалхара мур-7 сахьт						
1	Йоза йаздаран кеп а, цуьнан аг1онаш т1ера сизаш довзийтар.	1	0	0		https://urok95.ru/
2	Мог1анаш а, мого1анийн йаккъаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
3	Нийса сизаш хьекхар.	1	0	0		https://urok95.ru/
4	Деха а, доца а сизаш хьекхар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
5	Доца сизаш йукъахь т1адам	1	0	0		https://urok95.ru/
6	Лахахь,лакхахь хьаьвзина сизаш	1	0	0		https://urok95.ru/
7	Элпийн меженаш йазйар	1	0	0		https://desharkho.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал мур - 50 сахьт						
8	Мог1анан а,доккха а элп «Аа».	1	0	0		https://desharkho.ru/
9	Мог1анан а,доккха а элп «Уу».	1	0	0		https://urok95.ru/
10	Мог1анан а,доккха а элп «Оо».	1	0	0		https://urok95.ru/
11	Мог1анан а,доккха а элп «Ии».	1	0	0		https://urok95.ru/
12	Мог1анан а, доккха а элп «Лл».	1	0	0		https://desharkho.ru/
13	Мог1анан а,доккха а элп «Мм».	1	0	0		https://urok95.ru/
14	Мог1анан а,доккха а элп «Сс».	1	0	0		https://urok95.ru/
15	Мог1анан а, доккха а элп «Рр».	1	0	0		https://desharkho.ru/

16	Моґланан а, доккха а элп «Хх».	1	0	0		https://desharkho.ru/
17	Моґланан а, доккха а элп «Бб».	1	0	0		https://urok95.ru/
18	Моґланан а, доккха а элп «Дд».	1	0	0		https://desharkho.ru/
19	Моґланан а, доккха а элп «Ее».	1	0	0		https://urok95.ru/
20	Моґланан а, доккха а элп «Нн».	1	0	0		https://desharkho.ru/
21	Моґланан а, доккха а элп «Тт».	1	0	0		https://urok95.ru/
22	Моґланан а, доккха а элп «Вв».	1	0	0		https://desharkho.ru/
23	Моґланан а, доккха а элп «Зз».	1	0	0		https://urok95.ru/
24	Моґланан а, доккха а элп «Йй».	1	0	0		https://urok95.ru/
25	Моґланан а, доккха а элп «Кк».	1	0	0		https://desharkho.ru/
26	Моґланан а, доккха а элп «Пп».	1	0	0		https://urok95.ru/
27	Моґланан а, доккха а элп «Ээ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
28	Моґланан а, доккха а элп «Шш».	1	0	0		https://desharkho.ru/
29	Моґланан а, доккха а элп «Цц».	1	0	0		https://urok95.ru/
30	Моґланан а, доккха а элп «1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
31	Кледа хьаьрк «Б» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
32	Къасторан хьаьрк «Ъ» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
33	Моґланан а, доккха а элп «Хь хь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
34	Моґланан а, доккха а элп «Кх кх».	1	0	0		https://desharkho.ru/
35	Моґланан а, доккха а элп «Къ къ».	1	0	0		https://urok95.ru/
36	Моґланан а, доккха а элп «Гг».	1	0	0		https://urok95.ru/

37	Могланан а, доккха а элп «ГІгІ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
38	Могланан а, доккха а элп Аь аь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
39	Могланан а, доккха а элп «ОьОь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
40	Могланан а, доккха а элп «УьУь».	1	0	0		https://urok95.ru/
41	Могланан а, доккха а элп «Чч».	1	0	0		https://desharkho.ru/
42	Могланан а, доккха а элп «ЧІчІ».	1	0	0		https://urok95.ru/
43	Могланан а, доккха а элп «ТІтІ».	1	0	0		https://urok95.ru/
44	Могланан а, доккха а элп «Жж».	1	0	0		https://desharkho.ru/
45	Могланан а, доккха а элп «ХІхІ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
46	Могланан а, доккха а элп «КІкІ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
47	Могланан а, доккха а элп «Юю».	1	0	0		https://urok95.ru/
48	Могланан а, доккха а элп «ЮьЮь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
49	Могланан а, доккха а элп «Яя».	1	0	0		https://urok95.ru/
50	Могланан а, доккха а элп «ЯьЯь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
51	Могланан а, доккха а элп «ЦІцІ».	1	0	0		https://urok95.ru/
52	Могланан а, доккха а элп «ПІпІ».	1	0	0		https://urok95.ru/
53	Могланан а, доккха а элп «Фф».	1	0	0		https://urok95.ru/
54	Могланан а, доккха а элп «Ёё».	1	0	0		https://urok95.ru/
55	Могланан а, доккха а элп «Щщ».	1	0	0		https://desharkho.ru/

56	Элп «Ы».	1	0	0		https://urok95.ru/
57	Нохчийн алфавит.	1	0	0		https://urok95.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхъара мур- 11 сахът						
58	Дешнаш, предложенеш йазйар.	1	0	0		https://urok95.ru/
59	Дош дехъадаккхар	1	0	0		https://urok95.ru/
60	Текст. Предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/
61	Уьн т1ера текст схъаязйар	1	0	0		https://desharkho.ru/
62	Талламан болх.	1	1	0		Талламан болх.
63	Г1алаташ т1ехъ болх 1амийнарг т1ечаг1дар.	1	0	0		https://urok95.ru/
64	Шен школах лаьцна муха дийца деза.	1	0	0		https://urok95.ru/
65	Винчу денца декъал муха ван веза.	1	0	0		https://desharkho.ru/
66	Муха дийца деза х1ума муьлхачу басахъ йу.	1	0	0		https://urok95.ru/
67- 68	Т1ечаг1дар	2	0	0		https://desharkho.ru/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	1	0		

ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

2 класс

	Урокан чулацам	Сахътийн барам	
--	----------------	----------------	--

№ раг1		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	Терахь	Электронни дешаран ресурс
1-2	1амийнарг карладаккхар.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
3- 4	Къамел.	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
5	Аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
6	Мукъа аьзнаш а , элпаш а.	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
7	Мукъа аьзнаш а, церам элпийн билгалонаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
8	Элпаш э, е йукъадог1у дешнаш.	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
9	Мукъаза аз а, элп а й	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
10	Элпаш Е,Ё,Я,Яь,Ю,Юь йукъадог1у дешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
11	Мукъаза аьзнаш а,уьш элпашца билгалдар а.	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
12	Нохчийн абат	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
13	Дош а, дешдакъа а	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
14	Талламан диктант	1	1	0		Диктант
15	Г1алаташ т1ехь болх. 1амийнарг карладаккхар	1	0	0		
16	Дешнаш сехьадахар	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham

17-18	Предложени	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
19-20	Текст	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
21	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъа азнаш а, уыш йозанехъ билгалдахар	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
22	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъаза азнаш а, уыш йозанехъ билгалдахар.	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
23-24	Мукъаза шиъ шалха элп хъалхатлаъхъа нисделча нийсайаздар	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
25-26	Дехий, доций мукъа азнаш.	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
27	ЕВ,ОВ,АВВ йукъадог1у дешнаш..	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
28	Т1ерасхъайазйар	1	0	0		
29-30	Зевне а, къора а мукъаза азнаш а, уыш йозанехъ билгалдахар а .	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
31	Элпаш Ы,Ё,Ф,Щ юкъадог1у дешнаш	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
32-33	Мукъаза аз а, элп а ъ.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
34	Дош а, предложени а.	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
35-36	Х1уманаш билгалйен дешнаш.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham

37	Талламан болх	1	1	0		Диктант
38	Глалаташ тлехь болх. Доккха элп	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
39	Доккха элп	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
40	Дештлаьхьенаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
41-42	Хлуманийн дар билгалден дешнаш	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
43-44	Хлуманийн билгало гойту дешнаш.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
45-46	Гергара дешнаш.	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
47	Ламийнарг тлечлаглар Гергара дешнаш	1	0	0		
48-49	Предложени	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
50	Ламийнарг карладаккхар Нохчийн абат	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
52-53	Дешнаш сехьадахар	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
54-55	Дехий, доций мукъа аьзнаш	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
56-57	Мукъаза шиь шалха элп хьалхатлаьхьа нисделча нийсайаздар	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
58-59	Хлума билгалъеш долу дешнаш.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
60-61	Дештлаьхьенаш	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham

62	Парглат диктант (агло № 136)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
63-64	Хлуманийн дар билгалден дешнаш	2	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
65	Шеран талламан болх.	1	1	0		Диктант
66	Галаташ тлехь болх Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
67	Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
68	Шарахь ламийнарг тлечлаглар	1	0	0		
Программаин сахьтийн йукъара терахь		68	3			

**Нохчийн меттан поурочни планировани
3 класс**

№	Урокан тема.	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1амийнарг карладаккхар. 5с.						
1	Къамел. Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/
2	Предложени.	1	0	0		www.urok95.ru
3	Доларчу цlерашкахь доккха элп йаздар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
4	Талламан диктант.	1	1	0		диктант
5	Гlалаташ тlехь болх бар. Цхъанаораман дешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
Аьзнаш а, элпаш а. 13 с.						
6	Аз а,элп а вовшех муха къаьста?	1	0	0		https://desharkho.ru/

7	Аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0		www.urok95.ru
8	Дош. Дешдакьа. Дош сехьадаккхар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9	Деха а, доца а мукъа аьзнаш.	1	0	0		www.urok95.ru
10	Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
11	Изложени «Бухланан кlorни». Агlo-28. (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/
12	Изложени «Бухланан кlorни».	1	0	1		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
13	Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
14	Къасторан хьаьркаш.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
15	Доца шеконан мукъа аьзнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
16	Талламан диктант.	1	1	0		ДИКТАНТ
17	Гlалаташ тlехь болх. Доца шеконан мукъа аьзнаш.					https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18	Дешан чаккхенгахь –Н йаздар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
Предложени. 12 с.						
19	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш.	1	0	0		www.urok95.ru
20	Айдаран предложени.	1	0	0		www.urok95.ru
21	Тlечlагlдар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
22	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		www.urok95.ru
23	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
24	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
25	Изложени «Чlерий лецар». (агlo 58-59) (кечам)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26	Изложени «Чlерий лецар».	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
27	Предложени а, дешнийн цхьанакхетарш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
28	Предложения, дешнийн цхьанакхетарш а.	1	0	0		www.urok95.ru
29	Текст.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
30	Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/
Дешан хlоттам. 12 с.						
31	Орам.	1	0	0		www.urok95.ru

32	Суьрта тӀехь барта дийцар хӀоттор. (агӀо 74, шардар 146)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
33	Сочинени «1а»	1	0	1		
34	Орамехь шалха мукъаза элпаш йаздар.	1	0	0		www.urok95.ru
35	Чаккхе.	1	0	0		https://desharkho.ru/
36	Изложени «Ши газа». (агӀо 94). (кечам)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
37	Изложени «Ши газа». (агӀо 94).	1	0	1		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
38	Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш йаздар.	1	0	0		www.urok95.ru
39	Дешхьалхе.	1	0	0		www.urok95.ru
40	Дешхьалхе а, дештӀаьхье а.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
41	Талламан диктант	1	1	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
42	ГӀалаташ тӀехь болх бар. Суффикс.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
Къамелан дакъош. 3 с.						
43	Къамелан дакъош.	1	0	0		www.urok95.ru
44	Къамелан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/
45	ЦӀердешнийн терахьаш.	1	0	0		www.urok95.ru
ЦӀердош. 7 с.						
46	ЦӀердош.	1	0	0		www.urok95.ru
47	Доккхачу элпаца йазден ЦӀердешнаш	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
48	ЦӀердешнийн терахьашца хийцадалар.	1	0	0		www.urok95.ru
49	ЦӀердешнийн классаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
50	ЦӀердешнийн классаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
51	ЦӀердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		www.urok95.ru
52	ЦӀердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		https://desharkho.ru/
Билгалдош. 4 с.						
53	Билгалдош.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54	Дуьхьал маьӀна долу билгалдешнаш.	1	0	0		www.urok95.ru
55	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.	1	0	0		www.urok95.ru
56	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Хандош. 9с.						
57	Хандош.	1	0	0		www.urok95.ru
58	Хандош.	1	0	0		https://desharkho.ru/
59	Хандош.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
60	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		www.urok95.ru
61	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
62	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		www.urok95.ru
63	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
64	Хандешнашца ЦА, МА нийсайаздар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
65	Талламан диктант.	1	1	0		диктант
Шарахь 1амийнарг карладаккхар. 3 с.						
66	Г1алаташ т1ехь болх.Текст	1	0	0		www.urok95.ru
67	Дешан х1оттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/
68	Къамелан дакъош	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Программица сахътийн барам		68	4	4		

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

4 класс

№ п/ п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс.
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1	Дош. Предложени. Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
2	Предложенин меженаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/

3	Текстийн тайпанаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
4	Талламан болх	1	1	0		Диктант
5	Глалаташ тлехь болх Аьзнаш а, элпаш а	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
6	Аьзнаш а, элпаш а Дешдакъя	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
7	Дешан хлоттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
8	Чолхе дешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
9	Дешхьалхенийн нийсайаздар. Дешхьалхе, дештлаьхье.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
10	Къасторан ь,ь хьаьркаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
11	Къамелан дакьош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
12	Къамелан дакьош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
13	Къамелан дакьош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
14	Изложенина кечам бар (агlo 43).	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
15	Изложени. ШЕРАН ЗАМАНАШ.	1	0	1		Изложени
16	Предложенин цхьанатайпа нара меженаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

17	Предложенин цхъанатайпанара меженаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
18	Предложенин цхъанатайпанара меженаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
19	Талламан болх	1	1	0		Диктант
20	Галаташ тӀехъ болх. Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
21	Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
22	ЦӀердош.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
23	ЦӀердешнийн дожарш.ЦӀерниг дожар	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
24	Доланиг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
25	Лург дожар	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
26	Дийриг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
27	Ковчалниг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
28	Хотталург дожар	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
29	Меттигниг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
30	Дустург дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
31	ЦӀердешнийн легарш.	1	0	0		https://desharkho.ru/

						https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
32	Цердешнийн легарш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
33	Сочинени «1а» (аг1о 73) (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
34	Сочинени «1а»	1	0	1		Сочинени
35	Цердешнийн дукхаллин терахь.					https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
36	Билгалдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
37	Талламан болх.	1	1	0		Диктант
38	Г1алаташ т1ехь болх.. Билгалдош.	1	0	0		
39	Лааме а,лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
40	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
41	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
42	Билгалдешнийн хьалхара легар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
43	Билгалдешнийн шолг1а легар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
44	Карладаккхар,т1еч1аг1дар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
45	Терахьдош. Масаллин а, рог1аллин а терахьдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/

46	Масаллин а, роғлалин а терахъдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
47	Цлерметдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
48	Йаххыйн цлерметдешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
49	Йаххыйн цлерметдешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
50	Изложени («Ши накъост» аг1о 107) (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
51	Изложени «Ши накъост»	1	0	1		Изложени
52	Хандош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
53	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
54	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
55	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
56	Хандешан карара хан	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
57	Хандешан йахана хан	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
58	Хандешан йог1у хан	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
59	Хандешнашца ца,ма нийсайаздар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

60	Чолхе предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
61	Чолхе предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
	Тедерзар – 1с.					
62	Тедерзар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
63	1амийнарг карладаккхар. Предложени.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
64	Дешан х1оттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
65	Талламан диктант.	1	1	0		Диктант
66	Г1алаташна т1ехь болх бар. Къмалан дакъош.	1	0	0		
67	Къмалан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
68	Шарахь 1амийначун жам1 дар.	1	0	0		
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	4	3		

Хьехаран-методикин латтор

Дешархочунна:

1. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.

2. Учебник Э.Х.Солтаханов., И.Э.Солтаханов., С.Э.Эдилов., «Нохчийн мотт» 4класс. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.

3. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

Хьехархочунна:

- 1.Эдилов С.Э. Ловзуш, Iема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. (Играя, учимся. Методическое пособие для учителей начальных классов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 с.
- 2.Эдилов С. Э. Изложени йазйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 240 агIо.
- 3.Эдилов С. Э. Сочинени йазйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 160 агIо.

Хаамийн-ресурсийн латтор

- 1.Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus>
- 2.Образовательный портал «Чеченская электронная школа» //URL:<https://desharkho.ru>
- 3.Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru>